

אַסְתֵּרְקָה – יומן של ניצולת שואה

יומנה של אַסְתֵּר יוֹפֶה-שְׁקוֹרְמָן, לבית מְרָגוּלִיס,
אסירה במחנה ריכוז אושוויץ-בירקנאו – מספר על היד 30910

תרגום מרוסית אֶלֶה דוֹר-אוֹן

הקדמה

כוחות עוינים לאנושות רוצים להשכיח את אושוויץ. באמצעות אמירות פומביות הם רוצים לשכנע את הנוער הגרמני ואת העולם כולו, שמחנה ההשמדה אושוויץ-בִּירְקֵנְאוּ לא היה קיים, שתאי הגזים הם המצאה של הציונים. אבל, אני הייתי עדה, אני שרדתי. וחובתי המוסרית, בערוב ימי, לספר את האמת על התקופה הנוראה ביותר בתולדות האנושות.

חלפו 40 שנה. רבים מאיתנו הניצולים עדיין בחיים. אבל, אי אפשר להשוות אותנו, את ניצולי השואה, לשאר בני-האדם עלי אדמות בגלל עברנו – בגלל הסבל שלנו והעצב התמידי, שאנו נושאים בלבנו. זהו עצב תהומי, שאף אחד ושום דבר בעולם לא יוכל לרפא. הלהבות ותימרות העשן של תאי הגזים, בהם נשרפו האמהות, האבות, האחים והאחיות שלנו, מעשי ההתעללות וההשפלות, שבוצעו על ידי המפלצת הנאצית, יהיו לנגד עינינו עד הרגע האחרון של חיינו. לכן, אני, אחת האסירות של מחנה ההשמדה אושוויץ, רוצה שהנכדים שלי, הנינים שלי והאנושות כולה ידעו על מה שעבר עלי, על משפחתי, על העם היהודי.

אנחנו – אחרוני ניצולי הנורא ממחנות ההשמדה – לא נשכח ולא ניתן לכלל האנושות לשכוח. עלינו לזכור את זוועות העבר, על מנת לבנות עולם טוב יותר ואנושי יותר!

פלישת הגרמנים לפולין

נולדתי בדצמבר 1923 בעיר גרודנו בפולין. אבי, אֶלְתֶּר מְרְגוּלִיס, היה אדם אמיד ואמי, שִׁיפְרָה מְרְגוּלִיס לבית רַפְאֵלוֹבִיץ', היתה אשה ידועה ומכובדת בחברה. כל קרובי המשפחה שלנו היו אנשי עסקים מבוססים. אף אחד לא ידע מחסור. חלק מקרובי המשפחה (האחיות של אמא), גרו בוארשה, אבל כולנו חיינו באותה מדינה, משום שהעיר גרודנו עד ספטמבר 1939 היתה חלק מפולין.

המשפחה שלנו היתה משפחה יהודית דתית מסורתית, אבל לא אורתודוקסית. ההורים שמרו על חוקי התורה ובה בעת הקדישו תשומת לב גם להשכלה הכללית של ילדיהם. הורי דיברו בכמה שפות. זכור לי, שאבי שלט גם בשפה האנגלית. בצעירותו אהב לעסוק בספורט, בשחיה, היה איש שיחה מעניין.

היינו שישה ילדים במשפחה – שלשה אחים ושלוש אחיות. אחי הבכור, מִשֶׁה, גר עם אישתו בעיר קוֹסוֹב פּוֹלְסְקִי; אחי השני, אֶבְרָהָם, גר בכפר לוֹסוֹסְנוֹ, לא הרחק מגרודנו, עם אשתו לְיוֹבָה ושתי בנותיו הקטנות. אני, אחי הצעיר לְיִימָה, ואחותי רַחֵל גרנו עם ההורים בעיר גְרוֹדְנוֹ; ואילו אחותי הבכורה, מִתִּילְדָה, נסעה בשנת 1933 לפּוֹלְסְטִינָה, עם תנועת "השומר הצעיר". אני הייתי הילדה הכי צעירה במשפחה.

זמן קצר לפני פרוץ המלחמה עברנו אני, אחותי וההורים לגור אצל דודתי בוארשה. שם גם סיימתי את לימודי בבית הספר. בקיץ 1939 אמא ואבא שלי נסעו לגרודנו לחתונה של קרובי משפחה ואני ואחותי, רחל, נשארנו בוארשה. מספר ימים אחרי הנסיעה של ההורים, הגרמנים פלשו לפולין ופרצה מלחמת העולם השנייה.

הייתי נערה צעירה בת 16 מלאת חיים ומרץ. היו לי תקוות וחלומות, כמו לכל נערה בגילי. בשנת 1939 גרנו בוארשה. ב-1 בספטמבר 1939, ללא כל הכרזת מלחמה, פלשה גרמניה הנאצית בפתאומיות לפולין ותוך חמישה שבועות חולקה המדינה בין גרמניה הנאצית לבין ברית המועצות. הגרמנים פלשו לבירת פולין עם מכונית המלחמה האדירה שלהם והפצצות החלו ליפול מעל ראשינו מכל עבר. ראיתי גופות מתחת להריסות הבתים. לעולם לא אשכח את האנשים הללו, שנשמו עדיין, את עיניהם המתחננות לעזרה. לידינו הייתה כנסייה גדולה. באחת ההפצצות נאלצנו להסתתר בה יחד עם פולנים ויהודים אחרים. כולם בכו והתפללו לאלוהים, לכח עליון, שהפצצות יפלו על שדות ריקים. אני זוכרת עד היום את מילות התפילה

שלהם בידידש: "אוף פוסֶטֶה פֶלְדֶר, אוף פוסֶטֶה וְלֶדֶר..." ("על שדות ריקים, על יערות ריקים..."). ואנחנו שרדנו את ההפצה.

עם כניסת הגרמנים לְוֵאָרְשָׁה החלה תקופה של חוסר ודאות ופחד. למרות זאת, אי שם במעמקי הלב נשארה התקווה. האדם מאמין בחיים, כי הוא רוצה לחיות! עד מהרה התברר, שהמציאות השתנתה לחלוטין.

גרנו ברחוב **נְאָלְבֶקִי 13**. לא חלף זמן רב והגרמנים החלו לבזוז את הבתים, להתעלל באנשים, במיוחד ביהודים האדוקים – גזזו את הזקנים שלהם, גילחו את ראשיהם, חטפו את כובעיהם, הכריחו אותם לעבוד בעבודות הקשות ביותר. הגרמנים לעגו ליהודים, היכו אותם במקלות והשפילו אותם מבחינה נפשית. כמעט ארבעה חודשים היינו תחת שלטון הגרמנים בוארשה. באותה עת התפשטה השמועה, שאת כל היהודים מרכזים בגטאות וחייהם נמצאים בסכנה גדולה. אני ואחותי **רֵחֵל** החלטנו לברוח מזרחה, לעיר הולדתנו **גְרוֹזְדֶנו**, משום שהורינו ואחינו היו שם.

הבריחה מוארֶשָה

באותה עת העיר גְרוֹדְנוֹ כבר היתה תחת השילטון הסובייטי. לכן, החלטנו – אחותי הגדולה רחל ואני – לברוח לשם. זו היתה עבורנו הדרך האפשרית היחידה להישאר בחיים. זה קרה לפני שהגרמנים כלאו את כל היהודים בגטו וארשה. יצאנו לכיוון הגבול, לאורך הנהר בּוֹג, משום שידענו ששם נוכל לחצות את הגבול לברית המועצות. לקחנו את החסכוניות האחרונים שנותרו לנו וכמה בגדים חמים, כי באותה עת כבר שרר מזג אוויר קריר. אני החלטתי לקחת גם את האופניים שלי, עליהם לא יכולתי לוותר בשום אופן (כל כך נאיבי מצידי...). אך, למרבה הצער, נאלצתי להשליכם בהמשך הדרך. נסענו באמצעי תחבורה שונים וגם הלכנו הרבה ברגל ולבסוף הגענו לנהר בּוֹג. שם התברר לנו, שאנחנו לא היחידות - היו שם הרבה פליטים מיוסרים, שברחו מהגרמנים. גם הם, כמונו, רצו להציל את חייהם. הממשלה הסובייטית העניקה מקלט לרבים מהפליטים ובכך הצילה את חייהם. לרוע מזלנו, המדיניות הזאת השתנתה. הסובייטים החליטו לא לאפשר יותר מעבר של פליטים מעבר לגבול. זה התרחש ממש בהגיענו לגבול ומנע מאיתנו את הדרך אל החופש! איני יכולה לתאר במילים את הטרגדיה האנושית שהתרחשה שם. רבים נאלצו לשוב לבתיהם. היו כאלה שמתו בדרך וחלקם (אלה שאיבדו כל תקווה) אף השליכו את עצמם לתוך הנהר.

אני לא יודעת להסביר מה קרה לי. לפתע, גיליתי עקשנות ואומץ לב. למרות הסכנות מכל עבר, חשתי בתוכי כוח בלתי מוכר. מאין שאבתי את הכוח הזה? אולי, אחד מאבות אבותי הוא שהוריש לי את אומץ הלב הזה. אני ואחותי החלטנו להישאר ולהיאבק על חירותנו!

המלאך במדים

עם רדת הלילה החלטנו להתקרב לגבול, על מנת לנסות ולחפש איזו שהיא פרצה כדי לעבור. שרר מזג אוויר חורפי קר. מסביב שקט ועלטה מוחלטת. עמדנו על יד הגבול, שתי נשמות בודדות – בלי שום תמיכה, בלי כסף – וחיכינו לנס. לא הייתה כבר דרך חזרה! העדפנו למות מירי של החיילים הסובייטים מאשר לחזור אל אימת הגרמנים הנאצים. ופתאום, כמו באגדות, מבין השיחים הופיע "מלאך", רק עם נשק ביד.

"מה זה בנות, החלטתן לפעול נגד החוק?" – שאל החייל בפליאה.

התחלנו לשכנע אותו לתת לנו הזדמנות לחזור לעיר הולדתנו גרודנו. הרגש האנושי ניצח. ליבו של החייל נכמר עלינו. ואולי, היה זה בזכות קסם הנעורים שלנו. החייל הרוסי הירשה לנו לעבור את הגבול. ובכך, שוב קבלנו את חיינו במתנה.

עברנו לצד השני של הנהר. אנחנו כבר בצד הסובייטי של הגבול. השעה שעת ערב מאוחרת. מסביב דממה. היינו במקום לא מוכר. לא ידענו לאן לפנות. לפתע ראינו אור דולק באחד החלונות. התקרבו ודפקנו על דלת של בית כפרי. חששנו מאד! לא ידענו כיצד יקבלו את פנינו האנשים הזרים הללו. בלית ברירה, פסענו אל הלא נודע ...

מי אתן?

את הדלת פתחה נערה צעירה. סיפרנו לה מהיכן הגענו, לאן מועדות פנינו ובאיזה מצב קשה אנו נמצאות. ביקשנו שתרשה לנו ללון בביתה. הסברנו, שהחיים שלנו תלויים עכשיו ברצונה הטוב. הנערה הלכה להתייעץ עם אמא שלה וזו הסכימה לשמחתנו להלין אותנו בביתה. הן מיד הכינו לנו ארוחת ערב, נתנו לנו להתחמם ליד האח ואנחנו בתמורה נתנו להן כמה בגדי צמר, שהבאנו איתנו.

ואולם, המצב היה יותר מסוכן מכפי שציפינו. הבית אליו הגענו עמד ממש על הגבול, אותו ניסו לחצות מאות פליטים נואשים. לכן, לכאן היו מגיעים מידי פעם חיילי משמר הגבול בחיפוש אחרי הפליטים, שהסתננו ללא רשות. כפי שכבר ציינתי, באותו זמן כבר נאסר על הפליטים לעבור את הגבול לרוסיה. לכן, המשפחה היתה צריכה לנקוט באמצעי זהירות. בעלת הבית ביקשו מאיתנו להסתיר את זהותנו והבטיחה לנו, שאם תגיע ביקורת של חיילי משמר הגבול, הן יציגו אותנו בתור קרובות משפחה שלהן, שבאו להתארח לכמה ימים. אחרי הארוחה הלכנו לישון. מכיוון שלא היה מספיק מקום, ישנתי באותה מיטה עם בתה של בעלת הבית.

בלילה, בערך לקראת חצות, נשמעה דפיקה בדלת. היו אלה אנשי משמר הגבול! אחד החיילים ניגש למיטה בה שכבתי לצד הצעירה הרוסיה. מעולפת מפחד, העמדתי פנים שאני ישנה, בעוד החייל דיבר עם הנערה ושאל מי אני ומאין באתי. מתוך השיחה ביניהם הבנתי, שזו לא היתה ממש חקירה, אלא דו-שיח עם נערה, שכנראה, מצאה חן בעיניו... לבסוף הם עזבו, ואני קצת נרגעתי. אבל בבוקר נודע לנו שמשמר הגבול עורך "מצוד" נרחב אחר הפליטים, אשר חצו את הגבול בצורה לא חוקית.

לכל אורך הגבול עמדו חיילים חמושים, כך שלא יכולנו להמשיך ב"מסע" שלנו... ושוב חיינו היו בסכנה. אותו בוקר בעלת הבית הסתירה אותנו בעליית הגג. נשארנו שם כל היום וכל הלילה, עד שהרוחות סביב נרגעו. למחרת בבוקר היא ציידה אותנו במעט מזון והמשכנו בדרכינו. מכיוון שהסכנה חלפה זמנית, הלכנו לכיוון תחנת הרכבת הקרובה. פגשנו שם פליטים רבים נוספים. הנסיעה ברכבות היתה חינם. עלינו על הרכבת ונסענו לעיר גרודנו. אי אפשר לתאר במילים את שימחתנו ואת שימחת קרובינו כשהגענו הביתה! התחילו חיים חדשים, עם קשיים חדשים. אבל אלה היו קשיים של חיי יומיום.

הפצצת גְרוֹדְנו

חיינו תחת השלטון הסובייטי בגרודנו מדצמבר 1939 עד 22 ביוני 1941. כפי שכבר ציינתי, החיים של כולנו השתנו ללא הכר. לא היה קל. נאלצנו לבנות הכל מחדש, אבל חיינו ברוגע יחסי. והעיקר – היינו חופשיים! כולנו עבדנו ולמדנו. אולם, המצב הזה לא נמשך זמן רב. בחודש יוני 1941 פרצה מלחמה חדשה. זו הייתה אחת המלחמות הנוראיות ביותר...

באחד מערבי הקיץ, בחודש יוני 1941, היינו – חבורת נערות ונערים עליזה, מלאי אמונה בכוחותינו הצעירים – בדרכינו הביתה מבילוי משותף. לפתע, שמענו קולות רעם של תותחים כבדים. התחלנו לרוץ, מבלי שחשדנו עדיין במשהו רציני. פשוט רצינו להיות קרובים יותר לבית. אבל הבתים שלנו היו בצד השני של הנהר נְיִימָאן. למרבה הצער, לא הספקנו לעבור את הגשר, מכיוון שהוא כבר נהרס על ידי המפציצים הגרמנים. העיר עלתה בלהבות. הגרמנים הנחיתו על רוסיה התקפת פתע, בלי שהיתה מוכנה לכך.

נפחדים והמומים ברחנו חזרה לתוך העיר והסתתרנו באחד הבתים. אנשים רצו עם ילדים קטנים בזרועותיהם, בעוד הפצצות נופלות מסביב. הכל אירע במהירות הבזק. כל האנשים היו אחוזי פאניקה ובהלה.

לפנות בוקר הצלחתי להגיע אל קרובי משפחה שלי, שגרו ברחוב מוֹסְטוֹבַאִיָה 6. באותה עת גם בצד השני של הנהר נְיִימָאן שררה בהלה גדולה. אנשים נטשו את כל רכושם והתחילו להימלט לעומק רוסיה. הם לא העלו על דעתם, שהאויב כבר נמצא בתוככי רוסיה. הגרמנים הקיפו כמעט את כל רוסיה הלבנה.

כעבור מספר ימים החלטתי לעבור לצד השני של נהר הניימאן. אך מה גדול היה צערי כשחזרתי הביתה! אף אחד מבני משפחתי כבר לא היה שם ולא ידעתי מה קרה להם. הבית שלנו נהרס. גם הבתים הסמוכים היו ריקים. הסתבר, שלא רק בני משפחתי, אלא גם רבים אחרים עזבו את העיר.

הבריחה ללוֹסֶסֶנוֹ

בכיתי על מר גורלי. האירועים המחרידים האלה גזלו ממני את נעורי והפכתי בבת אחת לאדם בוגר. אבל הצרות חישלו אותי. החלטתי ללכת לביתו של אחי, **אברהם**, שגר בכפר לֹוֹסֶסֶנוֹ, כ-5 ק"מ מגרודנו. אחי לא היה באותו זמן בבית. עם פרוץ המלחמה הוא שהה בעיר **בִּיאָלִיסְטוֹק**, לשם נשלח על ידי הרשויות של רוסיה להשתלמות בתחום עיסוקו. יצאתי ברגל לכיוון לֹוֹסֶסֶנוֹ. לאורך כל הדרך ראיתי חיילים גרמנים. הצעקות שלהם, הפקודות שלהם נשמעו בכל מקום. המשאיות והמכוניות שלהם נסעו על הכביש ואני, אחוזת אימה, עברתי באיטיות על פניהם. הייתי כבר למודת ניסיון וידעתי מה מצפה לנו. חשבתי על ההורים שלי. לא ידעתי איפה נמצאת אחותי, איפה נמצאים האחים שלי.

לבסוף הגעתי לביתו של אחי. ביתו שכן על חלקת אדמה במקום יפה, בו צמחו עצי אורן ואגוזים. הנהר **לוֹסֶסֶנְאָנְקָה** גבל עם ביתו. שתי בנותיו הקטנות גדלו בחיק הטבע. פגשתי שם את גיסתי, **ליוֹפָה**, ואת שתי בנותיה הקטנות. גם שם שררו בהלה ופאניקה. אף אחד לא ידע מה עלה בגורלו של אחי, **אַבְרָהָם**. שבוע שלם חיינו בחוסר ידיעה מוחלט. ואז, לפתע, יום אחד הגיעו ההורים שלי עם אחי הצעיר, **לִיִּימָה**. הורי ואחי ברחו מזרחה לכיוון העיר **מִינְסְקָה**, אך האויב היה בכל מקום. העיר **מִינְסְקָה** כבר הייתה מוקפת וגם האזורים מסביב היו בשליטת הפולשים הגרמנים. לכן, בלית ברירה, שבורים ורצוצים, הם חזרו לֹוֹסֶסֶנוֹ. כולנו בכינו משימחה. אמי חששה מאד לגורל שאר הילדים. אף אחד לא ידע לאן נעלמה אחותי האמצעית, **רְחֵל**. כעבור מספר ימים, מישהו מהמכרים שלנו מצא והביא לנו את המעיל שלה. מעיל, שאמא שלי תפרה לה זמן קצר לפני פרוץ המלחמה. בתוך כיס המעיל נמצאו כל המסמכים שלה. כולנו התאבלנו עליה, כי היינו בטוחים, שהיא נהרגה בזמן ההפצצה. בתום המלחמה פגשתי את אחותי בנסיבות הלקוחות מאגדות. הסתבר, שהיא נשארה בחיים ושירתה כאחות בשורות הפרטיזנים.

תחת שלטון הגרמנים בלוסוסֶנו

החל שלב חדש בחיינו – מלא סכנות וחוסר ודאות לגבי הבאות. נשארנו לגור בלוסוסֶנו, בה התגוררו עוד מספר משפחות יהודיות, משום שבתקופה קשה זו היה יותר בטוח לחיות בכפר מאשר בעיר. מכיוון שכל היהודים בכפר גרו בשכנות, אנשי הכפר כינו את המקום "הגיטו הקטן של לוסוסֶנו"... הגרמנים עדיין לא תיארו לעצמם, שיהודים יכולים לחיות גם בכפרים. אך בערים כבר הורגשה ידם הקשה – התחיל הרעב, הביזה הפכה לדבר שבשגרה, היהודים אולצו לענוד טלאי צהוב ורבים נשלחו לעבודות כפיה.

חלקת האדמה עליה גרנו היתה שייכת לאחי וגבלה בקסרקטין צבאי, בו היו ממוקמות דיוויזיות פולניות. המקום הזה נקרא פֶּאלוּש. ברגע שהשלטון התחלף, התחלפו גם החיילים. עכשיו ביתנו גבל עם מחנה הצבא הגרמני ומשום כך חיינו בפחד תמידי. ואכן, הצרות לא איחרו לבוא. אבל, הן הגיעו לא מהגרמנים, ששהו בסמוך, אלא משכנינו "הטובים", הפולנים. האנטישמיות שוב ניצתה בליבם והם הסגירו אותנו לידי הגרמנים. עד אז, עם כל תחושת הפחד והסכנה התמידית, עדיין יכולנו לנוע בדרכים ולזמן מה לא נאלצנו לשאת את הטלאי הצהוב.

יום אחד שמענו דפיקות בדלת. חיילים גרמנים פרצו לבית עם כרזות בידיהם: "הבולשביזם היהודי אשם במלחמה!". שכנינו הפולנים היו אלה שהלשינו לגרמנים שאנחנו יהודים. הגרמנים החלו לחקור אותנו – מי אנחנו ומה אנחנו עושים פה. "אתם לא שייכים לכאן!" – צעק אחד מהם. גיסתני, לְיוֹפָה, הסבירה שנולדנו כאן. הגרמנים פרצו בצחוק: "אנחנו יודעים, שהיהודים הם סוחרים רמאים ולאחדים מהם אפילו צומחות קרניים על הראש". התעמולה הגרמנית פעלה ביעילות. הגרמנים לא האמינו שיש יהודים עובדי אדמה! בתי היהודים היו נקיים ומסודרים והאנשים רובם ככולם משכילים ומתורבתים. "ואני חשבתני, שהיהודים הם עם מלוכלך ובור" – אמר אחד החיילים. הגרמנים הסתובבו בחצר הבית במדיהם המצוחצחים. הם לקחו את התרנגולות שלנו וכל דבר אחר שנראה להם. חשנו מיד שהביקור הזה מנבא רעות.

מאותו יום ואילך פקדו אותנו ימים קשים ולילות ללא שינה. במיוחד סבלה מכך אמי. מפקד האזור גזר על כל תושבי הכפר היהודים לצאת לעבודה. בתחילה נשלחו לעבודות הקשות הגברים – ביניהם גם אחי ליימה, והאחים של גיסתי, זורח וצאליק. כעבור זמן מה נצטוו גם הנשים לעסוק בכל מיני עבודות, במיוחד בניקיון הבתים בהם התגוררו החיילים הגרמנים. עם הנשים האלה נימנו גיסתי ליימה ואני.

גיסתי, ליימה

באחד מימי קיץ חמים במיוחד הגרמנים שלחו את הנשים לעבודות שונות, כמו שטיפת רצפות, קילוף תפוחי אדמה ועבודות ניקיון. אחד החיילים החליט להתעלל בכמה מהן ובמיוחד בגיסתי ליימה. עם חיוך על שפתיו הוא פקד עליה לתפוס את כל הזבובים בדירה. כמות הזבובים היתה גדולה במיוחד במטבח. גיסתי נעלבה וסרבה למלא את הפקודה.

”אני לא לוכדת זבובים” – ענתה בגאווה.

הגרמני לא היסס והנחית מכת אגרוף חזקה על פניה. מעוצמת המכה דם רב ניגר מאפה ומפיה. ליימה עמדה המומה, מושפלת, לא מבינה מה מתרחש.

מיהרתי לגונן עליה בגופי הצנום, השברירי. התחננתי בפני הגרמני:

”הנח לה, בבקשה, יש לה ילדים קטנים! תרשה לי לבצע את העבודה! אני אתפוס את כל הזבובים, כבוד המפקד!”

רק בדיעבד הבנתי, שבמעשה זה סיכנתי את חיי! פניתי אליו בתואר ”כבוד המפקד” וכנראה, הדבר החמיא לו במיוחד. הוא התחיל לצחוק, מופתע מאומץ ליבי, וגירש את גיסתי מהמקום. נותרתי לבד בבית מלא זבובים. אינני זוכרת כמה זמן צדתי אותם. זכור לי רק, שמילאתי את המטלה בזמן שהוקצב לי.

חזרתי הביתה מאוחר בערב. לא חשבתי על עצמי, על העייפות שלי או על ההשפלה שלי. חשתי תרעומת על כך, שהעולם מרשה לגרמנים להתדרדר למעשי אכזריות כאלה! ויחד עם זאת, הייתי גאה על כך, שמנעתי מגיסתי ליימה השפלה מבישה. מאותו יום ואילך הלכתי לעבודות השונות במקומה. רציתי להקל על גורלה של אם האחייניות הקטנות שלי. מאוחר יותר היא נרצחה ביחד עם בנותיה באושוץ או במיידנק.

אינסטינקט אמהי

ההתעללויות חזרו ונשנו ביתר שאת. האירוע הבא שאתאר נחרת עמוק בזכרוני לכל ימי חיי.

באחד הערבים פרצה לביתנו קבוצת חיילים גרמנים תוך צעקות וקריאות גנאי. הם הפכו את הבית בחיפוש אחר תכשיטי זהב, היכו את הגברים באלות. אמי הייתה אישה יפת מראה וחכמה, שלטה בשפה הגרמנית. היא חשה בסכנה הצפויה לחיי בני משפחתה והתחננה בפניהם בגרמנית:

"אנא, תפסיקו להכות את ילדי, הרי גם אתם אבות לילדים, גם אתם אחים, גם אתם נשואים – קחו את כל מה שאתם רוצים, אבל תשאירו אותנו בחיים".

לפתע, אחד החיילים אחז בידי בחוזקה. אמי קפצה כמו לביאה וחצצה בגופה ביני לבין החייל. האינסטינקט האמהי שלה ניבא רעות. על מנת לרכז את הגרמני היא הסירה את טבעת הזהב שענדה על אצבעה. הוא חטף את הטבעת מידה ובאותו רגע קלט מבטו את שרשרת הזהב עם שעון הזהב, שבצבצה מהכיס של אבי – הפריט היקר האחרון, שעבר בירושה במשך דורות. החייל התנפל על אבי ותלש מכיסו את השרשרת יחד עם השעון. הוא היכה את אבי ובאיומי אקדח אילץ את אחי, ליימה, ואת שני אחיה של גיסתי לצאת איתו מהבית.

היינו המומים. קפאנו מפחד. הצער היה כבד מנשוא. אמי בכתה חרישית. כך ישבנו עד השעות הקטנות של הלילה, מבכים את יקירנו ובליבנו התחושה, שגם לנו צפוי גורל דומה. לפתע, נפתחה הדלת ולבית נכנסו יקירינו חבולים ושותתי-דם. שובם לא בישר הצלה. גזר דינם רק נידחה. לגרמנים היה זמן, הרבה זמן. באותו לילה חווינו בעוצמה רבה את הברוטליות והעוצמה של השלטון הנאצי. אבל זאת היתה רק ההתחלה.

אחי, אברהם מרגוליס

"ליוֹבָה, ליוֹבָה" – שמענו קול מעבר לחלון. היתה זו השכנה שקראה לגיסתני. בקול חנוק היא סיפרה לגיסתני, שראתה את בעלה (את אחי) אברהם, חולף על פני ביתו, על פני אדמתו, יחד עם שבויים נוספים. הגרמנים הובילו אותם לקסרקטין של "פּאַלויש". כפי שכבר כתבתי, הקסרקטין הזה גבל עם אדמות האחוזה בה גרו אחי ומשפחתו. ארזנו בחיפזון כמה מצרכי מזון ורצנו מיד לכיוון המחנה הצבאי. בדרך סיפרו לנו שכנים נוספים שגם הם ראו את "אַדְסִיק" – כך הפולנים קראו לאחי. זו היתה הוכחה נוספת עבורנו לדברי השכנה. השמועה התפשטה במהירות ברחבי הכפר וזה, קרוב לודאי, הזיק לאחי, משום כשהגענו אל המחנה גירשו אותנו מהמקום, למרות בכיין המר של אשתו ושל אמי.

חזרנו הביתה הרוסים. לא ידענו בבירור, אבל שיערנו שבעיר בְּנֵאֲלִיסְטוֹק – בה אחי שהה לרגל לימודים – הוא גויס לצבא האדום וכנראה ששם נפל בשבי הגרמני. אבל אלה היו רק השערות. מאז לא שמענו עליו דבר ולא ידענו מה עלה בגורלו.

אחי, אברהם מרגוליס (1916-1942)

המעבר לג'טו

המשכנו לחיות בתחושה של אימה וחוסר ודאות. ציפינו לסיימה המהיר של המלחמה. קיווינו, שנוכל לשרוד עד סיום המלחמה בלוסוסנו, אבל לא עבר זמן רב ושוב התחילו הרדיפות. ציוו עלינו להשאיר את רכושנו ולעבור לג'טו היהודי בגרוזדנו. לפנות בוקר שוב הגיעו חיילים גרמנים ביחד עם הפולנים והודיעו לנו להתארגן למעבר למקום אחר. אמרו לנו לקחת איתנו כל מה שנרצה, אבל מותר היה להעמיס את מה שניקח רק על עגלה קטנה אחת בלבד. ברור, שלא היתה לנו כל אפשרות להעמיס את כל החפצים הדרושים למשפחה המורחבת שלנו על עגלה אחת!

זה היה ביום חורף קר וגשום. התישבנו בעגלה, אבל היינו הרבה אנשים ולכן, מחוסר מקום, נאלצנו לותר על כמה מזוודות מלאות בחפצים. הגרמנים צעדו מאחור. הם היכו מידי פעם את אחינו באלות וקראו לנו בשמות גנאי. היינו מושפלים, אבל לא יכולנו להתנגד. האויב היה חזק מאיתנו והאוכלוסיה הפולנית עוינת מתמיד. הגרמנים האיצו בנו עד לרחוב הראשי של ג'רוזדנו, ומשם, בשארית כוחותינו, גררנו את עצמנו לג'טו. שם הוקצה למשפחה שלנו חדר קטן ברחוב ירוזולימסקה ואילו משפחתה של גיסתי קבלה חדר ברחוב אחר, לא הרחק מאיתנו. החלו חיים חדשים. גרנו מאחורי גדר-תיל כשנה וחצי, כאסירים לכל דבר.

הג'טו היה מוקף חיילים וללא אשרות מעבר אי אפשר היה להיכנס לתוכו. הגרמנים נהגו להעסיק את הצעירים בעבודות שונות מחוץ לגטו ואלה, תוך סיכון חייהם, היו מביאים איתם מעט מצרכי מזון. הרבה היה תלוי בגרמנים שאבטחו באותו יום את הגטו. לפעמים, דרך המחסום חזרו קבוצות גדולות של פועלים ואז ניתן היה לנסות לעקוף את הביקורת הקפדנית. האנשים שעבדו בחוץ היו מבריחים לגטו תפוחי אדמה ולחם, אותם השיגו בתמורה למוצרים אחרים. רבים מאלו שנתפסו בהברחת מצרכי המזון לגטו אולצו להתפשט והולקו למוות. פעמים אין-ספור היהודים נורו למוות גם ללא כל סיבה נראית לעין.

אילוצי הרעב

רוב בני משפחתי, ואמי במיוחד, סבלו מרעב ומצב בריאתם התדרדר. אמי איבדה כבר כמה מילדיה. ואין מכה קשה מזו עבור אם! ליבה ניבא לה, שעוד צפויים לנו זמנים קשים מאלה. כנערה מתבגרת ראיתי באיזו מצוקה שרויה משפחתי, כמה אמי מיוסרת, משום שאין אוכל לילדים ולנכדים ורציתי להקל עליה. באשר לגברים במשפחה, הרי שלגביהם להסתובב מחוץ לחומות הגטו ללא טלאי צהוב, היה כרוך בסכנת מוות. לכן, לקחתי את הסיכון על עצמי.

יום אחד הסתננתי בחשאי, דרך פרצה בחומת הגטו, אל מחוץ לתחומי הגטו. פניתי אל הכפר **לוֹסֶזְסֶנוֹ** – מרחק של כחמישה ק"מ מהגטו – מקום בו גר פעם אחי עם בני משפחתו. היו לי שם מכרים פולנים, שהכרתי עוד לפני המלחמה וקיוויתי שהם יעזרו לי. הסרתי את הטלאי הצהוב מבגדי וצעדתי לתומי על מדרכות העיר. הגרמנים אסרו על היהודים ללכת על מדרכות העיר. הותר להם ללכת רק על הכביש – כמו לבהמות. הפרת הפקודה גררה עונשים חמורים ואף מיתה. הדרך לא היתה קלה – על הכביש נעו כל הזמן חיילים גרמנים. בסופו של דבר הגעתי למשפחה הפולנית, אשר ביתם שכן על חלקת האדמה, שהיתה שייכת לאחי. בתמורה לטבעת זהב ודברי ערך אחרים, שהבאתי איתי, קיבלתי קצת קמח, לחם ודברי מזון אחרים.

בגיזה וישועה

אחת הבנות במשפחה – נערה בת גילי – שיכנעה אותי לגשת לכפר השכן בנימוק ששם, תמורת חפצי, אוכל לקבל גם חתיכת בשר או נקניק. באותם ימים המצרכים הללו נחשבו למותרות ולא היו כלל בהישג ידינו. למרות החששות שהתגנבו ללבי, התפתיתי להצעתה והסכמתי להסתכן. הרצון להביא דבר מה מיוחד למשפחתי ניצח, בסופו של דבר. יצאנו לכפר. בדרך נתקלנו בשיירה של גרמנים, שחשבו שאנחנו נערות פולניות ולכן לא נגעו בנו לרעה. הם התבדחו וניסו לדבר איתנו, אבל עשינו את עצמינו לא מבינות את שפתם. הבחורה הפולניה לא הבינה גרמנית – והדבר היה לטובה.

מהעוברים ושבים נודע לנו שבכפר, אליו מועדות פנינו, מתנהל מצוד אחר צעירים פולנים במטרה לגייס אותם לעבודות כפיה (לפִּינְקָה). הייתי יהודיה יחידה באזור עוין, הרחק ממשפחתי. רעדתי מפחד. למזלי, גם הנערה הפולניה נבהלה. החלטנו לשנות כיוון ולא להיכנס לכפר. בינתיים, אני כבר איבדתי אימון בנערה הפולניה. החששות שלי מפניה הלכו וגברו ובסופו של דבר גם התאמתו.

במרחק מה מאיתנו ראינו בית קברות פולני והחלטנו לחפש שם מסתור זמני. על בית הקברות שמרה זקנה פולניה. סיפרנו לה שאנו חוששות מהמצוד של הגרמנים וביקשנו ממנה שתסתיר אותנו בבית הקברות, עד שהמצוד יסתיים והמצב ירגע. הפולניה טובת הלב נעתרה מיד לבקשתנו והסתירה אותנו בביתה. לאחר זמן מה, כשהסריקות הסתיימו והרוחות נרגעו, לפני שנפרדה מאיתנו היא נתנה לנו קצת גבינה ותפוחים. הייתי נערה יפה וכנראה מצאתי חן בעיניה. אולי משום כך, היא נתנה לי כמה תפוחים יותר. באותו רגע **מֵאֲרִינְקָה**, הנערה הפולניה, שינתה את עורה. היא הצביעה עלי ואמרה:

”אל תתני לה דבר – היא יהודיה!”.

באותו רגע מרוב פחד הלב שלי כמעט פסק מלפעום. הייתי בטוחה שהיא תסגיר אותי מיד לגרמנים. אבל קרה בדיוק ההפך. האישה הזקנה פנתה אל הנערה הפולניה ואמרה:

”אסור לך לא רק לדבר, אפילו לחשוב כך! את, בתור נוצריה, צריכה לדעת, שכל בני האדם שווים בעיני האל!”.

אני חבה לאשה הזאת את חיי. ולכן, היום הזה נחרת לנצח בזיכרוני.

הדרך הביתה היתה, כמובן, הרבה יותר מסוכנת, מכיוון שהלכתי ללא הטלאי הצהוב ולצדי צעדה **מֵאֲרִינְקָה**, שהפכה מעתה מידיד לאויב. ואולם, דווקא בעת סכנה גדולה אנשים מתחשלים והופכים לחסרי פחד.

בדרך נס הצלחתי לשוב לגטו עם המצרכים.

התעללות לשמה

כשחזרתי לגטו וסיפרתי על מה שעבר עלי, כולם בכו ואבי קרא פרקי "תהילים". בשלב זה הגיחות שלי אל מחוץ לתחומי הגטו פסקו. קשיי החיים בגטו הלכו וגברו. מכיוון שהיה פחות ופחות מה לאכול, צריך היה לחפש מוצא אחר, כדי לא למות מרעב. לשם כך, נאלצנו לסכן את חיינו מידי יום, מידי שעה, מידי רגע...

להתעללות של הגרמנים לא היה גבול. באחד מימי החורף הקרים נצטוו כל היהודים מהרחובות שגבלו עם השוק, להגיע לכיכר השוק ולהביא איתם כפות אוכל. כפי שהסתבר אחר כך, היה עליהם לפנות באמצעות הכפות הללו את השלג והקרח מאזור השוק. במשך יום שלם פינו היהודים – זקנים, ילדים ונשים (אני ביניהם) – את השוק עם הכפות כשהם רוכנים על ברכיהם. זה היה מחזה משפיל מעין כמוהו! לפנות ערב הגרמנים ירו לעברינו ורבים מהיהודים נהרגו ...

יום אחר הובילו את היהודים לאחת מככרות הגטו ואילצו אותם לשיר ולרקוד. יהודים מבוהלים שרו את השיר: "אֵיֶדֶל מַיֶט דָּם פִּיֶדֶל" (יהודי עם הכינור). היו כאלה שלא יכלו לעמוד בהשפלות ובסבל הנורא והתאבדו, אחרים עדיין האמינו בחיים, בנס.

בהוראת הגרמנים "הַיִּוֶדֶן־רַאָט" פנה ליהודים העשירים לעזרה, שכן הגרמנים דרשו כל פעם כופר כספי גבוה בגין "הפרות" שונות שהתרחשו, כביכול, בגטו. הגרמנים נהגו גם לקחת בני ערובה, לדרוש עבורם כופר כספי ובסופו של דבר, בכל זאת להוציא אותם להורג. אחד מבני הערובה האלה היה גיסי, **יוֹאָכִין לִיאָוֶן יֶאֶבְרוֹבָר**, מורה בתיכון בעיר גרודנו.

אבי, אֶלְתֵּר מְרִגּוּלִיס

הגרמנים הכירו היטב את מועדי החגים היהודיים ודווקא בחגים האלה התעללו בהם ביתר שאת – היכו אותם באלות וגרמו לפאניקה לא תתואר בגטו. ביום הכיפורים בשנת 1942 התרחשה אחת הטרגדיות הקשות בגטו גרודנו. באותו יום החיילים הגרמנים פרצו לגטו והחלו – באכזריות וללא רחמים – לתפוס בני ערובה ואחר כך לירות לכל עבר. בין ההרוגים באותו יום כיפור היה גם אבי, אֶלְתֵּר מְרִגּוּלִיס, אשר נורה בתוך בית הכנסת, כשהתפלל לאלוהיו. יחד איתו נרצחו באותו יום יהודים רבים נוספים. הגרמנים ירו בהם בתוך בית הכנסת, בזמן התפילה. אבי מת על קידוש השם. ואני, נערה צעירה, הייתי עדה לכל הזוועות האלה. מאז, כל שנה ביום הכיפורים, אני מדליקה נר נשמה לזכרו של אבי. אני רואה אותו מול עיני ולבי מתמלא בעצב עמוק. את העצב הזה אשא בליבי עד סוף ימי, משום שמה שעבר עלי ועל כל העם היהודי, השאיר את חותמו עלינו לעד.

היינו צריכים לקבור את אבי. מכיוון שלא היה בית קברות בתחומי הגטו, צריך היה להוציא את הגופה אל מחוץ לחומות הגטו. לשם כך נדרש אישור ממפקד העיר. היינו צריכים להגיש מסמך על סיבת המוות. ביוֹדְנֶרְאֵט יעצו לנו לא לומר את סיבת המוות האמיתית של אבי, כדי לא להכעיס את הרשויות. אני זוכרת איך אני, נערה שברירית, החלטתי לגשת לבקש רשות להעביר את גופת אבי לבית הקברות היהודי בעיר. המפקד שאל אותי על סיבת המוות של אבי ואני עניתי שהוא נפטר ממחלה. המפקד הופתע מאומץ לבי והסכים לתת לי אישור, לפיו כ- 20 איש יכלו ללוות את אבי לקבורה. עצוב היה לראות את אבי, אֶלְתֵּר מְרִגּוּלִיס (בנו של לַיימָה מְרִגּוּלִיס), שהיה פעם אזרח מכובד בעירו, מוטל במצב עלוב על עגלה ישנה. כמה צעירים ניצלו את היציאה הזאת אל מחוץ לגטו ולא חזרו אליו, מכיוון שהבינו, שכולנו נמצאים כאן בסכנת מוות. גם לי הוצע באותו יום לברוח מהגטו, אבל לא יכולתי לעזוב את אמי המסכנה, שכבר איבדה כמה מילדיה.

אחי הצעיר, ליימה מרגוליס

בשנת 1943 הוחלט על חיסול של גטו גרודנו והחלו הטרנספורטים של היהודים למחנות הריכוז. על מנת להטעות, על מנת לא לעורר חשד, נאמר ליהודים שהם נשלחים "לעבודה". הגרמנים סגרו רחובות שלמים ובלילה הוציאו את רוב האנשים שגרים שם מבתיהם. אחר כך הם הובילו אותם לתחנת הרכבת ומשם האנשים נשלחו בקרונות משא למחנות ההשמדה. אך על כך, נודע לנו רק בהמשך. הטרנספורטים יצאו אחד אחרי השני. יהודים רבים עדיין האמינו, שהגרמנים שולחים אותם לעבודה. ואולם, אחרי כל מעשי האכזריות וההרג של חפים מפשע, היהודים כבר החלו להבין מה מצפה להם. בגטו פרצה מהומה. אנשים ברחו מרחוב אחד לשני – חיפשו מקלט, אך לשווא. היו כאלה שהסתתרו בבית הכנסת. צעיר אחד התחבא בזמן המצוד בארון הקודש, אך גם שם לא מצא ישועה – הוא נתפש ונורה.

באחד הטרנספורטים האחרונים איבדנו את אחי הצעיר, ליימה מרגוליס. זה קרה באחד מימי החורף הקרים, בינואר 1943. אחי יצא לבקר את גיסתו ליופה ואת בנותיה. לרוע המזל, הרחוב שלהם נחסם והוא נקלע יחד איתם למצוד. אמי מאד דאגה, משום שאחי יצא מהבית בלבוש קל, ללא כובע וכפפות. הוא היה נער עדין ולבה של אמי התמלא חרדה לשלומו... היא עדיין האמינה שהוא נשלח למחנה עבודה. (אחר כך נודע לנו, שכולם נשלחו לאושוויץ). אמי המסכנה, כל כך הרבה סבל נפל בחלקה! כל כך הרבה בני משפחה קרובים ויקרים ללבה היא נאלצה לאבד! עתה, מכל משפחתנו הגדולה, נשארנו בגטו רק שתינו – אני ואמי.

כעבור זמן מה גם תורנו הגיע.

בדרך לאושוויץ

בחורף 1943 נשלחנו לאושוויץ – באחד הטרנספורטים האחרונים מגטו גרודנו לפני חיסולו. שוב, נאמר לנו לקחת את הדברים ההכרחיים ביותר – כל שניתן היה לארוז במטען יד. הצטרפנו, אני ואמי, אל שאר יהודי הגטו ופסענו לעבר גורל לא נודע. הגרמנים הובילו אותנו בשורות ברחובות גרודנו עד לתחנה הרכבת. בדרך הם ירו בכל מי שיצא מהשורה. שם כבר חיכו לנו קרונות המשא. הגרמנים דחפו אותנו לתוך הקרונות בצעקות:

(יהודים מלוכלכים!) "Jude! Forfluchte Jude!"

הקרונות היו חשוכים עם אשנבים קטנים. לא היה בהם מספיק מקום לכל כך הרבה אנשים, ביניהם זקנים וילדים קטנים. אני נזכרת, שפתאום שמת לי לב, שעל הרצפה היו מונחות כמה כיכרות לחם ונקניק. לשבריר של שניה חלף במוחי זיק של תקווה. אם נותנים לחם - סימן שחושבים עלינו, סימן ששולחים אותנו לעבודה! סימן שנחיה! אבל, כדי למנוע התקוממות, הגרמנים השתמשו בכל מיני תחבולות, בכל מיני הטעיות, על מנת להערים עלינו, אנשים חסרי הגנה. מסביב נשמעו קולות ירי על מנת להפחיד את מי שהתכוון לברוח, אם כי הדבר היה, למעשה, בלתי אפשרי.

ברגע שהרכבת זזה ממקומה, החלה טרגדיה בלתי ניתנת לתיאור. אנשים דחפו זה את זה, מכיוון שמרוב צפיפות, אי אפשר היה אפילו להסתובב. אנשים נכנסו לפאניקה. נשמעו קולות בכי של ילדים. בקרון לא היו שירותים והדלי היחיד שעמד בקרון היה כבר זמן רב מלא על גדותיו, מכיוון שניתן היה לרוקן אותו רק כאשר הרכבת עצרה בתחנה. נסענו בתנאים בלתי נסבלים, בלתי אנושיים, באוויר דחוס מלא צחנה. אחרי שעות ארוכות הגענו לתחנה מיידנק. ברצוני להדגיש, שבימים האחרונים לשהותנו בגטו, כבר נפוצו שמועות, שיהודים מוצאים להורג במיידנק. לכן, כאשר אחרי עצירה ארוכה למדי בתחנת מיידנק, הרכבת המשיכה בדרכה, חיבקנו זה את זה, בכינו ושמחנו שנשארנו בחיים. בלבנו המיוסר שוב התעוררה התקווה... יהודים אדוקים הודו לאלוהים בתפילותיהם על ששוב העניק להם חיים. והקרונות המשיכו לנוע...

הרכבת נעצרה לא הרחק מ**וארְשָׁה** לצורך תדלוק או בדיקה כלשהי. בשלב זה, כמה צעירים החליטו לברוח מהרכבת, תוך סיכון חייהם. זה היה ניסיון חסר תוחלת.

רבים נורו למוות במקום. חלקם נפצעו והגרמנים הרגו אותם לנגד עינינו. אחדים הצליחו להימלט, אבל גם זה היה מסוכן, כי כל הסביבה היתה עויינת. גם אמי יעצה לי לקפוץ מהקרון. אבל לא יכולתי להשאיר את אמי לבד. בכל זאת, הייתה עדיין תקווה שנשרוד. אני צעירה – חשבתי לעצמי – והגרמנים זקוקים לעובדים צעירים. אוכל לעבוד עד שהמלחמה תסתיים ובכך אני אציל גם את אמא שלי. מחשבות נאיביות מעין אלה הן שהחזיקו אותי בחיים...

זהב תמורת מים

הרכבת המשיכה בדרכה ימים אחדים. בקרון לא נשארו יותר מים וקשישים רבים מתו מצמא. ידענו שאנחנו נמצאים בסכנה גדולה. לפתע הרכבת האטה ועצרה בעיר צ'נסטוחובה. מבעד לאשנבים הקטנים ראינו אנשים מתהלכים על הרציף. החיים מסביב נמשכו, אבל עבורנו – הם הסתיימו. בקרון השתררה פאניקה גדולה. היינו סגורים כמו עדר בקר. לאיש לא היה אכפת מאיתנו. ביקשנו מפולנים מקומיים להביא לנו קצת מים. הסברנו להם שהילדים שלנו מתים מצמא, אבל הם נשארו אדישים, הפנו לנו עורף. חלקם אפילו לעגו לנו. פנינו לאחד העוברים ושבים:

"תגיד, לאן מובילים אותנו?" לא אשכח את תנועת היד שלו בהצביעו באגודל כלפי מטה – דוֹ ז'מי" (לקבר – בפולנית). ידיד שלי מבית הספר התיכון הושיט מטבע זהב מבעד לחריץ באשנב וביקש מאחד הפולנים להביא לנו מים, מכיוון שרובנו היינו מעולפים מצמא. הפולני לקח את המטבע והסתלק. היינו במתח רב. חששנו שהוא לא יחזור, אבל ממש ברגע האחרון לפני שהרכבת המשיכה בדרכה, ראינו אותו מתקרב אלינו ובידיו קערית מלאה בשלג. הושטנו את הידיים אל השלג והרטבנו בו את הראשים ואת הפיות של הילדים. זה היה מחזה טרגי, מעורר חמלה...

חיבקתי חזק את אמא שלי, התכרבלתי בחיקה ושתינו בכינו בשקט.

"את תחיי! – אמא אמרה לי – את צעירה ועוד תפגשי את אחותך, מתילדה, בפלסטינה!"

הרכבת דהרה במהירות לאושוויץ, הנורא במחנות ההשמדה. באותה עת עדיין לא ידענו, שאלה יהיו הרגעים האחרונים שלנו ביחד...

על הרמפה של אושוויץ

הרכבת הגיעה לרמפה של מחנה ההשמדה אושוויץ. היה לילה קר וחשוך. ביציאה מהקרונות היינו עדים למציאות מזעזעת. לא ניתן לתאר במילים את גודל הזוועה אליה נחשפנו באותו לילה. הדורות הבאים לעולם לא יוכלו להבין את עוצמת הסבל שלנו. רק מי שחווה בעצמו את האימה וההשפלות הללו, יכול להבין ולהאמין.

לאחר שהוציאו אותנו בצעקות וגידופים מהקרונות, היינו עדים למראה מוזר - ראינו אנשים, שנראו כאילו באו מכוכב אחר, לבושים בבגדי פסים, ראשיהם מגולחים, חובשים כובעים מוזרים, גם הם בפסים. לפני שהספקנו להבין מה קורה, גרמנים עם כלבים מסוג רועה גרמני, הקיפו אותנו ודחפו אותנו תוך שימוש באלות לכיוון הרמפה, בה נערכה ה**סֵלֶקְצִיָה** הראשונה שלנו במחנה - החלוקה מי לחיים ומי למוות. ילדים קטנים ותינוקות נקרעו מהוריהם, אחים מאחיותיהם - אלה לימין ואלה לשמאל. מסביב נשמעו זעקות שבר ובכי קורע לב. ההפרדה בין המשפחות היתה מהירה ואכזרית. לא ניתן לתאר במילים את הלילה הראשון והנורא הזה באושוויץ.

ואז הגיע תורי. גרמני עם כלב ניגש אלינו והפריד אותי מאמי. היא שמטה את המזוודה שלה והושיטה אלי את זרועותיה. רציתי לרוץ אליה, להיות איתה, לחבק אותה, אבל הגרמני אחז בי בחוזקה ומשך אותי לצד השני. התבוננתי בה מתרחקת ממני ולבי נשבר מצער. זו היתה הפעם האחרונה שראיתי את אמי האהובה. אחר כך, העמידו את כל הצעירים במהירות בשורות. בכל שורה חמישה אנשים - נשים לחוד וגברים לחוד.

האנשים בבגדי הפסים המשיכו להתרוצץ הלוך ושוב. הם ביצעו משימות "חשובות", אשר על מהותן נודע לנו כשהיינו כבר במחנה. בהיותנו על הרמפה, עדיין לא ידענו מה המשמעות של אותה סלקציה. בתמימותנו חשבנו שקרובינו הופרדו מאיתנו זמנית ושהם נשלחו לעבודה במחנה אחר.

מספר על היד - 30910

השטח של אושוויץ השתרע על פני 40 ק"מ ויכול היה להכיל 200,000 אסירים. אותנו, הנשים, הובילו למחנה בִּירְקֵנְאוּ. כל הדרך לשם, שארכה לא מעט זמן, היינו נתונות להשפלות של "הקאפו". אוי למי שיצאה מהשורה! "הקאפו" היו אסירות כמונו, אבל בעלות פריווילגיות. כפי שנודע לנו מאוחר יותר, הן נשלחו למחנה בגלל מעשי רצח, זנות ופשעים אחרים. רובן היו גרמניות. חלקן היו לבושות כמו גברים ואפילו קולן היה גברי. הן החזיקו אותנו בפחד תמידי. בידיהן היו אלות גומי, כמו אלה שהיו בידי הגרמנים. ואם מישהי מאיתנו, בגלל חולשה או בלבול התעכבה אפילו לרגע, היא חשה מיד את מכת אלות הגומי שלהן על בשרה.

לבסוף הגענו למקום מגורינו החדש "אושוויץ-בִּירְקֵנְאוּ". זה היה בחודש ינואר 1943. כשנכנסנו למחנה בירקנאו, גילחו לכולנו את השיער. ציוו עלינו להתפשט ושלחו אותנו למה שהם כינו "סאונה". כשנכנסנו ל"סאונה" הזאת, בתחילה לא הכרנו אחת את השניה – היינו קירחות, עירומות, בלתי ניתנות לזיהוי. בכינו וחיבקנו זו את זו, בתחושה של פרידה מתקרבת. המים לא חוממו ונאלצנו להתקלח בחורף במים קרים כקרח. אחרי "המקלחת" המפלצתית הזו, הריצו אותנו באיומי אלות עירומות לצריף אחר, שם חילקו לנו בגדי מחנה. כל אחת מאיתנו קיבלה זוג נעליים, אך למרבה הצער, לא תמיד במידה המתאימה. מי שנזקקה למידה 35-36, יכלה לקבל מידה 38-40 ולהיפך.

עלי לציין, שבמחנה היה הרבה בוץ. כאשר אסירים שהלכו לעבודה נכנסו לבוץ עם נעליים גדולות מהמידה, הנעליים יכלו לשקוע בבוץ. אם אסיר נשאר ללא נעליים, הגרמנים היו משסעים בו את כלבי הזאב שלהם, ואלה היו קורעים אותו לגזרים. לכן, לקבל זוג נעליים מתאים במספר היה לעיתים עניין של חיים או מוות. בהמשך, אירגון המחותרת, שפעל במחנה, דאג להשיג לאסירות שהגיעו למחנה נעליים או בגדים במידה שלהן. משמעות הדבר היתה – הצלת חיים.

המדיניות של הגרמנים היתה מכוונת להרס האנושיות בנו ובעיקר – להרס התקווה. מטרתם היתה להביא אותנו לאדישות. לכן, הם התביעו על זרוענו קעקוע. בבת אחת הפסקנו להיות בני אדם והפכנו למספרים. כך הפכתי לאסירה מספר 30910 במחנה השמדה אושוויץ. כאן שרר הגיהנום.

החיים בבלוק

לאחר מכן, הכניסו אותנו לבלוק (צריף) ומיקמו אותנו על דרגשים מעץ – מספר נשים על כל דרגש. בלילה הראשון הזה אף אחת מאיתנו לא יכלה להירדם. חשבנו על האמהות, האבות, האחים, האחיות והקרובים שלנו. לא ידענו מה יקרה לנו, מה מחכה לנו. בכל בלוק היו "אחראיות". הן היו אסירות כמונו, אבל עם עבר מפוקפק של עיסוק בזנות או מואשמות בפשעים שונים. הגרמנים השתמשו בהן לעבודות הבזויות האלה, כי ידעו שהן יבצעו אותן "היטב". כולנו, גם אני, הרגשנו לא פעם על גופינו את נחת אלות הגומי והאגרופים החזקים שלהן. הן היו מוציאות אותנו בכוח למסדרי זיהוי ולעבודות במחנה.

לאחראיות האלה היו עוד שתי עוזרות, המכונות "שְטוּפְנֵי־נֶסֶט". הן חילקו לנו את האוכל, אבל בעיקר, הן שירתו את האחראיות. האוכל הובא לבלוק בסירים ענקיים. המרק היה מים חמים עם איזה שהוא ירק, אבל מכיוון שכולנו היינו רעבות וקפואות, הארוחה הזאת נחטפה מייד. מתחילת שהותנו במחנה קיבלנו קערה (אדומה) אחת לכל חמש נשים. כל אחת מאיתנו, לאחר שאכלה מהמרק הזה, היתה מעבירה את הקערה לשנייה. עם הזמן, היצר החייתי גבר והאסירות איבדו שליטה על עצמן. החל מאבק על הקיום, בו החזק הכניע את החלש... היו נשים שלא הצליחו לקבל אוכל, בכלל. המראה מעורר החמלה שלהן יישאר לנצח בזיכרוני!

עם הזמן, כאשר ארגון המחנתרת החל בעבודתו, אחת המשימות הראשונות שלו הייתה להרגיע את החיה שבאדם. הודות לתמיכה המוסרית שלנו הנשים הפסיקו לריב ולהיפך – החלו לעזור אחת לשנייה.

עד מהרה פרצו המחלות. מכיוון שהיה מעט מאד מים, לא ניתן היה לשמור על הניקיון. בגלל חוסר הניקיון והתזונה הגרועה הנשים סבלו משלשול. היו מקרים שהאסירות לא הספיקו להגיע לשירותים, בגלל שהם היו ממוקמים רחוק מהבלוק. הנשים הללו היו במצב נואש, משום שכעונש על כך הן נשלחו לתאי הגזים. מטרת הגרמנים הייתה להשפיל ולהשמיד אותנו, לגרום לאנשים להיות אפטיים, לאבד כל יכולת להתנגד או לחשוב. הנשים נחלשו מיום ליום, חלקן אף איבדו את שפיות דעתן. על כל חריגה או אי-ציות הפעוט ביותר האסירות נשלחו לבלוק 25 – בלוק המוות – ומשם לתאי הגזים.

אַפֿל – מסדר זיהוי יומי

כבר בשעה 4 לפנות בוקר, לצליל הגונג, היינו צריכות לצאת למה שמכונה "צֶל אַפֿל". היינו מסתדרות בשורות מול הבלוק – 5 נשים בכל שורה. הגרמנים היו עורכים מסדר זיהוי לפי המספר האישי שלנו, כדי לבדוק שכל האסירות נמצאות במקום. אוי למי שאיחרה אפילו בשנייה! גם בימי החורף היינו יוצאות לאפל בלבוש קל, מכיוון שהבגדים והנעליים שקיבלנו לא התאימו למזג האוויר הקר ששרר בחוץ. נשים, שהביאו את השמיכות שלהן מהצריף והתכסו בהן, כדי להתגונן מפני הקור, שילמו על כך בחייהן. בזמן האַפֿל אסור היה להשתעל או לעשות תנועה חריגה כלשהי.

הגרמנים צחקו ולעגו על המראה האומלל שלנו. הצעקות שלהם:

Verfluchte Juden! Schesse! (יהודים ארורים! זבל!)

עדיין מהדהדות באוזני.

אלה מאיתנו, שנשארו בחיים, לעולם לא ישכחו את מסדר האַפֿל הראשון שחווינו. היינו עדים למראות מחרידים! במהלך האַפֿל, אסור היה להשתעל או לבצע כל תנועה מיותרת. איום המוות היה תלוי מעלינו בכל רגע ורגע! כולנו רעדנו מקור ומפחד. היינו חדשות, חסרות ניסיון, ועדיין לא הבנו את החוקים של מפעל ההשמדה הענק הזה. האפל התקיים פעמיים ביום ונמשך שעות. זה היה טקס מקודש בעיני הגרמנים – הם ביצעו אותו בדיוקנות מתוך נאמנות צייתנית להיטלר. אחר כך, שאלנו אסירות אחרות, שהיה להן כבר ותק ו"ניסיון" במחנה: "איפה האמהות, האבות, האחים, האחיות, הקרובים שלנו? באיזה מחנה הם נמצאים?"

"שם – הצביעה אחת מהן – שם שורפים את כולם!"

הבטנו בעשן העולה מהמשרפות של בירקנאו.

וכך, המשכנו "לחיות" עם הידיעה, שבכל רגע צפוי לנו גורל דומה.

נכין ממך סבון "פאלמאוליב"

מידי יום יצאנו לעבודה מחוץ למחנה. היה עלינו להעביר ערמות של חול ממקום למקום. זו היתה עבודת כפיים קשה, שכילתה את כל כוחותינו והנורא מכל – מי שעצרה לנוח, ולו לרגע, הגרמנים היו משסעים בה את כלביהם. מידי יום ראינו אין ספור גוויות מוטלות לאורך הדרך לאושוויץ. אנשים מתו כמו זבובים...

ברצוני לתאר מקרה נוסף בו הייתי קרובה כחוט השערה למוות. יצאנו לעבודה מחוץ לתחומי המחנה. כבכל יום ציוו עלינו לחפור באת באדמה, להעמיס את האדמה על עגלות ולהעביר אותן ממקום למקום. אלה היו, במתכוון, עבודות קשות ומשפילות. הדבר אירע בימים הראשונים לשהותי במחנה. עבדתי בחפירת האדמה, אבל לאחר זמן מה חשתי עייפות. הנחתי את האת בצד, כי רציתי לנוח מעט. לפתע, הרגשתי מכה חזקה בראש. לפני שהספקתי להתאושש, הקאפו גררה אותי, תוך השמעת קללות גסות, למשגיחה גרמניה. הסתבר, שהמשגיחה הזאת ראתה אותי ביום בו הגעתי למחנה, בשעה שגילחו מראשי את הצמות השחורות, הארוכות והיפות שלי (אותן כל כך אהבתי). עכשיו, כשהיא ראתה אותי שוב, היא שאלה אותי בלעג:

– "איפה הצמות היפות שלך? איפה השיער השחור שלך? ראיתי איך גילחו את הראש שלך! אבל עוד מעט גם מהגוף היפה שלך נפיק תועלת. אנחנו נכין ממנו סבון "פאלמאוליב", יהודיה ארורה!"

היא ביקשה מהקאפו לרשום את מספר הקעקוע שלי, דבר שפירושו היה העברה לבלוק 25 – בלוק המוות. כשחזרנו מותשות ומושפלות למחנה, כל האסירות מהבלוק חששו מאד לגורלי. הן יעצו לי להסתתר בבלוק אחר... אבל, הגרמנים לא באו באותו ערב לחפש אותי. אולי פשוט שכחו... שוב ניצלתי ממוות בדרך נס.

עזרה הדדית תציל ממוות

פברואר 1943 הצטיין במזג אוויר קר במיוחד. אנשים מתו בהמוניהם. רבים סבלו מדיכאון. בנוסף, במחנה פרצה מחלת טיפוס הבטן. הגרמנים החלו בחיטוי צריפי המגורים והבגדים האישיים שלנו. הביגוד היחידי שלנו כלל מקטורן, בגדי פסים ונעלי עץ. וכך, ביום חורפי בחודש פברואר, הגרמנים הוציאו אותנו עירומות לגמרי מהצריפים והובילו אותנו על פני אדמה קפואה לבלוק אחר, שנמצא במרחק רב למדי. זה היה מחזה מבעית! רבים מאיתנו חלו או מתו. הגרמנים ביצעו פעולות חיטוי מעין אלה לעתים קרובות.

בתחילת פברואר גם אני חליתי בטיפוס. קדחתי מחוס וסבלתי מצמא. המילה היחידה שיכולתי להגיד היתה: "מים"..."מים"... עברתי לילה ללא שינה. לא היה לי כוח פיזי לזוז. על דרגש העץ לצדי היו כמה בחורות מהעיר שלי, גרודנו. הן מאד דאגו לשלומי. שעת האֶפֶל התקרבה ומי שלא יצאה החוצה – נידונה למוות! החברות האלה התחננו בפני: "אֶסְתִּיקָה, תחזיקי מעמד, את כל כך צעירה!". הן עזרו לי לקום מהמיטה ולהגיע לאֶפֶל. אחת מהן מרחה את לחיי בסלק אדום, אותה השיגה מאיזה מקום. עלי להדגיש, שמראה פניו של האסיר מילא תפקיד מכריע בזמן הסְלֶקְצִיָה. לתאי הגזים נשלחו החלשים, החיוורים, השרוטים מעט. הבנות דחפו אותי לאמצע השורה ותמכו בי משני צדדי, כדי שלא אפול. הרצון לחיות ניצח גם הפעם!

לאחר האפל, האחראית אמרה, שמי שמרגיש רע יכול להישאר בצריף. זה היה, כמובן, מעשה תרמית. אסירות רבות – חלשות ועדיין חסרות ניסיון, אשר לא יכלו לשאת יותר את העינויים – נשארו בצריף ומשם נשלחו ישר לתאי הגזים. ואילו אותי החברות ממש אילצו לצאת איתן לעבודה. פסעתי מטושטשת, בלי לדעת מה קורה איתי, כשהן תומכות בי משני צדדי. הדרך נראתה לי אינסופית, אך בכל זאת הצלחתי להגיע למקום העבודה. וגם כאן, עזרה הדדית מילאה תפקיד מכריע בחיי במחנה.

באותו יום, בזמן העבודה מחוץ למחנה, פגשנו לראשונה קבוצה של אסירים ממחנה הגברים, בירקנאו. מכיוון שהם היו כבר אסירים ותיקים, הם הצליחו לזרוק לנו פתק וקצת לחם מעבר לגדר. בפתק הם שאלו אותנו מאין אנחנו ומתי הגענו. כמונו – גם הם חיפשו קשרים, כדי לקבל מידע כלשהו על גורל קרובי המשפחה שלהם. כבר באותו יום נודע לי על מצבם של מספר גברים מכרים שלי מגרודנו. גם להם נודע על מצבי והם מיד שלחו לי מתנה – בקבוק מלא מים. שתיתי רק מעט מהמים האלה, משום שהייתי צריכה לחלוק אותם עם החברות. הדבר הזה קצת החיה את נפשי והעלה את מצב רוחי.

השמועה על קיומי התפשטה במחנה הגברים. ומכיוון שמכרי שם זכרו אותי בתור נערה נמרצת, אמיצה, אמינה, ממשפחה טובה ובנוסף הייתי חברה גם בארגון הנוער "קוֹמְסוֹמול", הם שמרו איתי על קשר. בכל יום, כשהיינו, הנשים, מגיעות לעבודה עם **קוֹמְנְדוֹ דְרֵאוֹסוֹן**, ראיתי את הקומנדו שלהם והם תמכו בי על ידי זה שהיו מעבירים לי מים ולפעמים תפוחי אדמה – דבר לא יסולע בפז באותם ימים! בינתיים, מצב בריאותי השתפר, למרות שעברתי את המחלה בעבודה, על הרגליים.

הצמא למים

כל האסירים במחנה סבלו ממחסור תמידי במים. לאמיתו של דבר, במחנה היתה כמות גדולה של מים, אבל כ-90% ממנה, הלך לצרכי המשרפות. ואת מה שנותר, היה קשה מאד לקבל, משום שצנרת המים נפתחה לזמן מוגבל. בנוסף, צנורות המים היו בכוונה צרים מדי ולכן, בזמן שאלפי אנשים עמדו ליד הברזיות, המים ניגרו מהן טיפין-טיפין. שהמריבות ליד ברזי המים, היו מחזה שכוח.

כעבור זמן מה הצטרף לקבוצת העבודה של הגברים אחד האסירים הוותיקים, **האנס צימטבאום**, שהיה חבר בארגון המחתרת. האנס היה אדם נהדר, שעזר לאנשים אחרים תוך סיכון חייו. הוא הגיע כדי ליצור איתנו קשר ובהמלצת כמה ממכרי מגרודנו הם החליטו, שאני אוכל למלא משימות אחראיות בארגון המחתרת במחנה הנשים.

באחד בימים אירע בצוות שלנו מקרה מאד מצער: החברות היו מאד צמאות, אבל לא הייתה לנו כל אפשרות להשיג אפילו טיפת מים. החלטנו לפנות לגברים שעבדו מולנו. ואז **האנס** התקרב אלי והושיט לי כד עם מים ופתק. הדבר עלה בידו בגלל היותו אסיר ותיק. כמובן, לא היה גבול לשמחתנו. "מים!" "מים!" ... נשמעו הקריאות מכל עבר. לכל אחת מאיתנו ניתנה הזכות לקחת לגימה אחת בלבד לפי התור, כדי שיספיק לכולן. אבל הצמא ויצר ההישרדות גברו. פרצה מהומה והדברים הגיעו לכדי מכות והשפלות הדדיות בין האסירות. המשגיחה "הרגיעה" את כולנו בהצלפות השוט שלה. כך שבאותו יום לגימה אחת של מים עלתה לנו ביוקר!

הדבר הזה שוב הוכיח, שעלינו לנקוט אמצעים, כדי לא לאבד לגמרי צלם אנוש. היה צורך לפעול מייד – לארגן קבוצה של צעירים אמיצים, חדורים ברוח של סולידריות, אנשים בעלי יוזמה ומוסר גבוה, שימשו דוגמא לאסירים אחרים. תפקידם היה לתמוך באסירים במילה טובה, בדברי עידוד, לעזור להם לא להישבר, להתחלק איתם בלחם ובמים, משום שבמחנה היו מקרים בהם אסיר אחד גנב את לחמו של אסיר אחר - ובכך גרם למותו.

תחילת הקשר עם דוד שְמוּלְבֶּסְקִי

באותה תקופה היה לי קשר הדוק עם האַנְס. באחד הימים קיבלתי ממנו פתק בו נקבעה לי פגישה עם אסיר אחר, דוד שְמוּלְבֶּסְקִי, חבר המחתרת ממחנה הגברים (אסיר מספר 27849). הוא שמע עלי מסופוריהם של האַנְס וחברים אחרים מגרודנו, והחליט לפגוש אותי אישית, כדי לדבר איתי על התפקיד שעלי למלא בארגון המחתרת. לפני כן, מעולם לא ראיתי אותו. דוד היה אחד האסירים הוותיקים במחנה. עלה בידו להצטרף לצוות הדיאח-קומנדו, שביצע עבודות שיפוצים בצריפים במחנה הנשים. הצריפים שלנו היו במצב גרוע – הגגות דלפו לא פעם כשירד גשם ובחורף חדרו הרוחות הקרות. דוד וחבריו שיחדו את האחראית על הבלוק שלנו והיא אפשרה לי להישאר בבלוק ולהפגש איתו. דוד הציג אותי בפניה בתור בת דודה שלו. אני זוכרת, כמו היום, שהאחראית קראה לי והודיעה שבן דוד שלי רוצה לראות אותי אחרי הרבה שנות פרידה.

ראיתי לפני אדם לא מוכר, לבוש בבגדי פסים של אסיר. לחצנו ידיים ובדיוק אז הזזתי את הראש בתנועה מגושמת. המטפחת שלי נפלה וחשפה את ראשי המגולח. עמדתי מולו, מבווישת מהמראה שלי. הוא חש את המבוכה שלי, חייך קלות ואמר: "אל תיקחי ללב! את עדיין צעירה!". מאותו רגע הפכנו לא רק ל"קרובי משפחה" במחתרת, אלא גם לחברים לכל החיים. דוד הסביר לי בחופזה את התפקיד המוטל עלי. כל רגע היה יקר. היינו נתונים בסכנה גדולה אם מישהו מאנשי האס. אס. היה רואה אותנו ביחד. והאויב היה בכל מקום...

תפקידי במחותרת

ביום בו התקיימה הפגישה הראשונה שלי עם דוד שמולבסקי החלה גם הפעילות שלי במחותרת. נבחרתי על ידי חברים ממחנה הגברים להיות המקשרת בין המחותרת במחנה הנשים למחותרת במחנה הגברים. לרוב הייתי ניגשת אל גדר-התיל, אשר מאחוריה עבדו הגברים. בתחילה דוד היה כותב על פתק למי ומה אני צריכה להביא. הוא היה זורק לי מעבר לגדר חבילה קטנה עם קצת אוכל או בגדים ואני הייתי הולכת לצריך שצויין על החבילה. כך, למשל, כאשר נודע לחברי המחותרת ש**לאה קרסוֹצְקִי**, שהיתה קומוניסטית ידועה בפאריס, הגיעה למחנה, דוד הטיל עלי לעשות כל מה שביכולתי להצלתה. תוך סיכון רב, הצלחתי להעביר אותה לבלוק אחר. בכך חייה ניצלו, משום שהיא היתה בקבוצת גיל שסומנה להשמדה.

המשימה שלי הייתה לארגן תא מחותרתי בכל בלוק. כלומר, למצוא בכל בלוק אישה אמינה, שתהיה אחראית על אנשיה. אלה היו נשים שאפשר היה לסמוך עליהן, בעלות תכונות מוסריות גבוהות, המוכנות לעזור אחת לשניה בכל עת. נשים המסוגלות לתמוך באסירות במילה טובה ובכך לעזור להן להתמודד מול מערכת ההשמדה הגרמנית. הגרמנים רצו לעורר את החיה שבאדם ולא פעם הצליחו בכך. מטרתם היתה לעורר שנאה והשפלה הדדית בין האסירות. בתנאים האיומים, ששררו במחנה, אסירים רבים איבדו את שפיותם ואת כבודם. לכן, המשימה שלנו הייתה, בראש וראשונה, ליצור יחסים טובים תוך ערבות הדדית בין האסירים, כדי לחזק אותם מבחינה נפשית, ומצד שני, לארגן חלוקה של בגדים, לחם ותרופות לחולים ולחלשים, על מנת להקל על סבלם הפיזי. השתדלנו לעשות הכל כדי שכמה שפחות אסירים יגיעו לבלוק 25 – בלוק המוות. פעלנו בנפרד – רוסיים, פולנים, צרפתים ועוד – כדי לא לעורר חשד אצל הגרמנים. כך החלו צעדי הראשונים של ארגון המחותרת במחנה נשים בירקנאו.

בין החיים לבין המוות

בתנאים הבלתי אנושיים בהם חיינו, מספר המתים הלך וגדל מידי יום. רבים הפכו לשלדי אדם – למה שכונה "מוֹלְמָנִים". בחורות עם שער מגולח, לבושות בשמלות מרופטות עם נעלי עץ לרגליהן, לא רצו לצאת לעבודה, הפכו לאדישות. הבגדים של חלקן נרטבו ולא היה להן בגד אחר להחלפה. היו גם כאלה שנשארו ללא נעליים, בגלל שבזמן ההליכה לעבודה הנעליים שלהן נתקעו באדמת הבוץ של אושויץ. היו נשים שלא קבלו זוג נעליים מתאים למידת הרגל שלהן ונכנסו לדיכאון או לאפטיה. אלה היו מראות לא מהעולם הזה! גורלן של כל הנשים הללו היה להישלח לתאי הגזים!

המוות היה תופעה יומיומית באושוויץ. אנשים מתו לא רק בתאי הגזים, אלא גם מרעב, מאפיסת כוחות, ממחלות. היו כאלה שהפסיקו לצאת לעבודה, הפכו לאדישים לכאב, לחיים – לפני השמדת גופם הפיזי, הגרמנים הרגו את נשמתם. ואנו, ארגון המחתרת שלנו, עודדנו ועזרנו לנשים לצאת לאֶפֶל, הישגנו להן נעליים במידה המתאימה, החלפנו להן בגדים, הבאנו להן תפוח אדמה, חתיכת לחם נוספת או קצת מים, סיפקנו תרופות לחולות. סיפרנו לאסירות על החדשות הטובות מהחזית ובכך הפחנו בהן את האמונה בחיים ובניצחון.

כדי להשיג את כל הדברים הפעוטים, לכאורה, האלה נדרשו תושייה ואומץ לב לקחת סיכונים. בתקופה הזאת ידי היו מלאות עבודה – מדי פעם הייתי צריכה להסתובב בין הבלוקים, להעביר תרופות לחברים חולים או להביא לגימה של מים לסובלים מצמא. סיכנתי את חיי בכל רגע ורגע, אבל הייתי צעירה, חסרת פחד ומילאתי את כל המשימות, שהוטלו עלי, במסירות. רציתי לחיות, אבל הייתי מוכנה גם למות! השתייכתי לארגון מחתרתי, שנתן לי אפשרות לשרת את הזולת והדבר העלה את הרצון שלי לחיות. בכל שנות שהותי באושוויץ השתדלתי לא לאבד את צלם האדם שבי. למרות שלא פעם הייתי קרובה למוות, במעמקי נפשי האמנתי – כמו רבים אחרים – בחיים. התקווה לטוב תמיד מקננת בלב...

בְּלוֹק קְנָדָה

כיום נשאלת השאלה: כיצד יכולנו, אסירים רגילים, לעזור לאסירים אחרים? אנסה להסביר את מבנה הסיוע ואת המקורות מהם השגנו חפצים שונים וציווד רפואי במחנה אושוויץ-בירקנאו.

לאושוויץ היו מגיעים **טְרַנְסְפּוֹרְטִים** של יהודים מכל רחבי אירופה הכבושה. אנשים אלה נושלו מכל רכושם. הותר להם להביא איתם רק מטען יד, רק מזוודה אחת, תוך הגבלת המשקל שלה. נאמר להם, שהם נוסעים למחנה עבודה. האנשים האמינו בחיים ולכן, אך טבעי, שהם לקחו איתם את הדברים היקרים ביותר – בגדים, אוכל, תרופות ודברי ערך, כגון תכשיטים, יהלומים, זהב, כסף ועוד. מיד עם הגיעם למחנה כל המזוודות נלקחו מהיהודים בכוח. היו כאלה שבתמימותם הסתירו כסף בבגדיהם. הם לא שיערו, שיצטרכו להיפרד גם מכל בגדיהם. ברגע שהבינו שקיצם קרב, היו כאלה שהעבירו את דברי הערך שלהם לאסירים הוותיקים או זרקו אותם לשירותים, ובלבד שהם שלא יגיעו לידי הגרמנים. הגרמנים עקרו את שיני הזהב והורידו טבעות יקרות ותכשיטים אחרים גם מגופם של האנשים, שהומתו בתאי הגזים.

כל הרכוש העצום, כל העושר האדיר הזה שנגזל מהיהודים, היה מרוכז בצריפים המיועדים לכך, בסמוך לרְמֶפֶה בכניסה לאושוויץ. הגרמנים – בדיוק ובסדר האופייניים להם – מיינו את כל החפצים הללו, כל דבר בנפרד. לאחר המיון, המטענים הללו נשלחו בסתר לגרמניה.

לאחר הגיעם למחנה, נצטוו הנשים והילדים להתפשט. הם חשבו שהם נכנסים לחדר להתרחץ ולכן השאירו מאחור את הבגדים והנעליים... הו, כמה הררי נעליים היו שם! נעליים גדולות וקטנות וקטנות! גם עכשיו, כשאני נזכרת במראות האלה, עיני מתמלאות דמעות. אני רוצה שילדי, נכדי והדורות הבאים לא ישכחו לעולם את הנעליים הקטנות האלה, את הילדים, את הפעוטות, שנשרפו בתאי הגזים באושוויץ-בירקנאו! לזכור – פירושו לעולם לא לאפשר לרוע לנצח! לזכור – פירושו לא לשכוח את אלה, שנרצחו על לא עוון בכפם בנורא ממחנות ההשמדה!

קומנדו קנדה

בבלוק, בו מוינו החפצים שנלקחו מהאנשים שהגיעו בטרנספורטים, עבדו אסירים מתוך המחנה. משם הם הצליחו להבריה, מידי פעם, חפצים שונים לתוך המחנה. הבלוק הזה היה מכונה בפי האסירים "בלוק קנדה", בגלל שפע האוצרות שהיו בו. כל אחד מאנשי המחנתרת, שעבד שם, היה מעביר בחשאי על גופו כל מיני חפצים חיוניים להצלת חייהם של האסירים במחנה. כמובן, שהדבר הזה היה כרוך בסיכון רב – עונש מוות בתאי הגזים! יש להדגיש, שהמילה "לגנוב" לא הייתה קיימת במחנה – במקומה היתה מקובלת המילה "לארגן". המילה הזאת נחשבה למילה נרדפת לאומץ לב, מכיוון שמבחינת התפיסה הפילוסופית, כל זה היה שייך לנו, האסירים, שהגרמנים גזלו מהם את כל רכושם.

בימים קשים אלה במחנה הנשים שלנו הוקם **אירגון המחנתרת**, שמטרתו היתה הצלת חיי אדם. ארגון המחנתרת שלנו עבד בשיתוף פעולה הדוק עם אסירים מלאומים אחרים, שהיו כלואים באושוויץ-בירקנאו. אני נבחרתי על ידי חברים ממחנה הגברים להיות המקשרת בין הבלוקים במחנה הנשים וכן להיות איש-קשר עם מחנה הגברים.

תקופה מסוימת גם אני עבדתי ב"בקומנדו קנדה". חברי המחנתרת דאגו להעביר אותי לעבוד שם. על פי הנחיות המחנתרת הוטל עלי להכיר מקרוב את הבנות, ללמוד את דרך עבודתן ולברר אפשרויות להעברת דברי ערך שונים מ"בלוק קנדה" לאנשי המחנתרת שלנו. דברי הערך הללו הועברו אחר כך לחברים ממחנה הגברים.

המשימה שלי הייתה "לארגן" בגדים, נעליים, תרופות וגם דברי ערך – אותם הייתי מבריחה, בהסתר, לתוך המחנה יחד עם אסירים אחרים. בפעולה הזאת כל פעם סיכנו את חייו מחדש. בסיום כל יום עבודה, לפני החזרה למחנה, הגרמנים נהגו לערוך חיפוש על גופינו. על כל דבר, אפילו הקטן ביותר שנמצא על האסיר, אפשר היה להישלח לתאי הגזים.

חברי המחתרת במחנה הגברים היה קשר עם האוכלוסיה האזרחית המקומית. תמורת חפצי הערך שהבאנו להם, עלה בידם, תוך סיכון חייהם, לקבל ידיעות על הנעשה בחזית. אני וחברים אחרים במחתרת, היינו מעבירים לידיעת האסירים את החדשות מהחזית, על ההצלחות של בנות הברית במלחמה נגד הנאצים. בכך העלינו את מצב רוחם ועוררנו בהם את האמונה בחיים. זו היתה דרכנו להילחם נגד הגרמנים, שהיו משסעים ללא הרף את האסירים אחד נגד השני, כדי שהם ישקעו בדיכאון, בייאוש ובאדישות. חברי המחתרת היו אנשים אמיצים, שפעלו תוך הקרבה עצמית במטרה להקל על מספר רב ככל הניתן של אסירים. לא פעם, פעולות המחתרת הצילו אנשים ממוות. בתנאים הבלתי אנושיים, אשר שררו במחנה, גילויי האהדה והמסירות שלהם עזרו לשמור על צלם האדם בנו.

על חברי המחתרת נמנו :

דוד שְׁמוּלְבֶּסְקִי, צרפת

רוֹדוֹלֶף וִירְבֶּה, צ'כוסלובקיה, מס' 44070

אַלְפֶּרֶד וֶצֶלֶר, צ'כוסלובקיה

אַנָּה בְּלוֹמֶר, גרמניה, מס' 56

אוֹרְלִי רִיבְּרֶט, גרמניה, מס' 502

פִּיוֹטֶר מִישִׁין, רוסיה, מס' 1844

הַאֲנֶס צִימְטֶבַּאום, גרמניה

מְרִי קֶלוֹד וַאֲיִין קוֹטוֹרִיָּה, צרפת

מַאֲלֶה צִימְטֶבַּאום, בלגיה

אַסְתֶּרְקֶה מְרֶגוֹלִיס, פולין, מס' 30910

אָוֶה פֶּלְדֶּנְקֶרִיז, פולין

רִיסִיָּה בְּרֶמֶן, פולין

מַאֲשֶׁקֶה פִּישֶׁר, פולין

לֶאָה קְרֶסוֹבְּצֶקִי, צרפת, מס' 46649

צְפוֹרְקֶה גוֹטְנִיק, צרפת, מס' 52343

אָוֶה גוֹלְגוֹיט, צרפת

פּוֹלֶט קוֹאטֶר, צרפת

פּוֹלֶט סְלִיבְּקֶה, צרפת

ורבים אחרים.

ב"קומנדו קנדה" עבדו גברים ממחנה הגברים בירקנאו וגם נשים ממחנה הנשים. ממחנה הנשים יצאו 2 קבוצות, שנקראו **וִיסְקָפֶן** ו**רוֹטְקָפֶן**. בקבוצה אחת חבשו הנשים מטפחות לבנות על הראש ואילו בקבוצה השניה הן חבשו מטפחות אדומות. הנשים האלה, שתפקידן היה למיין ולארז חפצים, היו כל הזמן תחת השגחה קפדנית של הגרמנים. ואם אחת הבנות "אירגנה" משהו, היא הייתה בסכנת מוות. לאסירים שעבדו במיין, נשים וגברים כאחד, היו כמה "פריווילגיות", אשר בזכותן הם הפכו ל"אליטה של המחנה". למשל, הם יכלו לאכול משהו מהאוכל, שהאנשים מהטרנספורטים הביאו למחנה. המקום הזה, בו נמצא כל העושר של תושבי אירופה נקרא, בפי האסירים "קנדה", אולי, גם משום שחיי האסירים שם היו יותר קלים מחיי שאר האסירים במחנה – הם לא היו כל כך רעבים כמו האסירים במחנה עצמו. בנוסף, הותר להם ללבוש בגדים רגילים, מתוך מלאי הבגדים בצריפי המיין, ולא את בגדי האסיר הרגילים.

על ניהול "בלוק קנדה" הופקדו קצינים בכירים למדי. הם שמרו על "הסדר", כדי ששום דבר לא ילך לאיבוד וכדי שהאסירים לא יקחו שום דבר לעצמם. לכן, לאחר סיום העבודה, הגרמנים היו לעיתים קרובות מאלצים את הבנות להתפשט וערכו חיפוש מדוקדק על גופן. זה היה מחזה מביש ומשפיל, מלווה לא פעם במכות. אבל מכיוון שכל החיים היו ממילא בסכנה גדולה, למרות העינויים וההשפלות, חלקן בכל זאת, הצליחו להביא גרביים, תחתונים, חולצות, נעליים וחפצים אחרים למחנה. האסירות האלה כל יום לבשו בעבודה בגדים חדשים. את הבגדים החדשים שעליהן הן היו מחליפות בתוך המחנה בבגדים ישנים של אסירות אחרות ומגיעות בהם למחרת לעבודה. בעבודה בבלוק הן שוב לבשו בגדים חדשים וחוזר חלילה. בתמורה לבגדים הטובים, שהן העבירו למחנה, הן היו מקבלות חתיכת לחם או סיגריה. עלי לציין, שבמחנה היו גם גרמנים, פולנים ובני לאומים אחרים. אלה קיבלו לעיתים חבילות מהבית לחגים שונים והבנות מבלוק "קנדה" התחלפו איתם לעתים קרובות במוצרים שונים. זה היה מה שמכונה "סחר חליפין". כל הפעולות הללו היו מלוות, כמובן, בסיכון רב ואסירות לא מעטות שלמו על כך בחייהן. נערות אלה חיו במתח רב ובפחד גדול. בכל יום הן נאלצו לראות אלפי יהודים, שנשלחו לנגד עיניהן לתאי הגזים, שכן בלוק "קנדה" היה ממוקם סמוך לרמפה.

באחד הימים הייתי עדה לטרגדיה איומה. חברה טובה שלנו, שמה **בְּלָה**, החליטה לשים קץ לחייה. היא לא יכלה יותר לסבול את כל ההשפלות ומעשי הזוועה שהתרחשו במחנה. היא חתכה לעצמה את הורידים ביד, דיממה חזק ואיבדה את ההכרה. בהסכמת הֶאָס.אָס. החברים הביאו אותה במהירות לבית החולים. הגרמנים לא יכלו לשאת את המחשבה, שהיא בעצמה החליטה להתאבד. הם רצו להרוג אותה במו ידיהם. לכן, באותו יום הגרמנים התעללו בנו ללא רחם. הם היכו אותנו באלות על כל תנועה קלה שלא מצאה חן בעיניהם. גם אני חטפתי כהוגן באותו יום. אחד הגרמנים היכה אותי באלה על הראש. הגרמנים ציוו עלינו להתפשט ולעמוד ערומות בזמן שהם ערכו עלינו חיפוש מדוקדק. אלה שנמצאו על גופן חפצים "גנובים" נענשו קשות. בעודנו עומדות ערומות, הגרמנים היכו את כולנו באלות, בתור ענישה קולקטיבית. חזרנו למחנה שבורות ומושפלות.

באותו יום חשבתי לעצמי, שאם אשאר בחיים, אני לא אחזור יותר לעבוד ב"בלוק קנדה". אבל, למחרת בכל זאת חזרתי לשם, כי הייתי צריכה להשלים את המשימה שהוטלה עלי.

כפי שכבר ציינתי, בצריפים הללו היו כמויות אדירות של דברי ערך ולמרות שהדבר נאסר עליהם, היו גרמנים שלקחו לעצמם חלק מדברי הערך האלה. ומכיוון שהאסירים היו עדים לגניבות שלהם, הגרמנים נאלצו לעיתים להעלים עין מהברחות של פריטים שונים, גם מצד האסירים. היו אסירים, בעיקר גברים, שניצלו הזדמנויות מעין אלה, כדי להבריח חפצי ערך למחנה. בתמורה לדברי הערך וחפצים אחרים הם רכשו תרופות, מזון ואף קנו נשק מחוץ לתחומי המחנה.

דַּיִט קִיחָה

לאחר שהבראתי ממחלת הטיפוס הועברתי לַדַּיִט קִיחָה" בבלוק 27 בְּרֹיִר (איזור בית החולים של אושוויץ). ב"דַּיִט קִיחָה" פגשתי את אָנָה בְּלוֹמֶר. אנה הייתה מראשוני האסירים באושוויץ ואחד האנשים הבודדים ששמרו על צלם אנוש, למרות שעברה תקופות אימה קשות במחנה. מספר האסיר שלה 56 מדבר בעד עצמו. היא היתה גרמניה, קומוניסטית מאָסֶן. גורלי המר נגע ללבה. היא מיד גוננה עלי והפכה לאדם קרוב לי. לאחר שנודע לה שכל בני משפחתי נהרגו ואמי נשרפה בתאי הגאזים של בירקנאו, אנה דיברה לא פעם על רצונה לאמץ אותי אחרי המלחמה.

גם אָנָה בְּלוֹמֶר השתייכה למחתרת. בתור אסירה ותיקה היו לה קשרים עם בעלי תפקידים אחראיים ב"אָפֶקְטֶן-קוֹמֶנְדוֹ". כמו כן, היו לה מכרים רבים בקרב האסירים הגרמנים במחנה ולכן היה באפשרותה "לארגן" בגדים, לחם, מים ועוד. היא השתדלה לעזור לאסירים אחרים, שלא הייתה להם שום גישה ל"מותרות" כאלה. לי אישית היא מאד עזרה. היא השיגה עבורי אוכל ולבוש חם והחליפה את נעלי העץ המרופטות שלי במגפיים טובות. בחורף הקר של שנת 1943 זו היתה עזרה שלא תסולע בפז!

אָנָה בְּלוֹמֶר נפטרה במחנה. היא חלתה בטיפוס ולמרבה הצער לא הצליחו להציל אותה. לאחר מותה המשכתי את הפעילות שלה. בזמן הקצר שנשארתי עדיין בַּדַּיִט קִיחָה הייתי "מארגנת" לחם, חלב, ומים ומחלקת אותם בין החולים. האנשים בתוך הצריפים צעקו, בכו, התחננו לטיפת מים, אבל לא היה לי מספיק לכולם. אני זוכרת נערה צעירה בשם הַנְּקָה. היא הייתה חולה בטיפוס, קדחה מ-40 מעלות חום והתחננה: "תני לי טיפת מים...". ניגשתי אליה, הרמתי את ראשה ונתתי לה מים לשתות. היא בכתה ונישקה את ידי. וכך, במשך מספר ימים, בחשאי, הייתי מביאה לה מים, חלב וקצת אוכל. אני זוכרת שפעם אחת הצלחתי אפילו להחליף את המנה שלי תמורת לימון ומיהרתי להביא לה את הלימון הזה. לעולם לא אשכח את העיניים הבערות שלה. "אָסְתֶּרְקָה" – אמרה לי פעם, בלחש – "הצלת את חיי". לאחר שנאלצתי לעזוב את דַּיִט קִיחָה לא פגשתי אותה יותר. ורק כעבור שנים רבות, כשכבר הייתי בישראל, נודע לי שהיא מתגוררת באמריקה.

משימות חדשות – עזרה לאסירות מצרפת

זמן קצר לאחר מותה של אֵנָה בְּלוֹמֶר, הועברתי לתפקיד אחר. ואז, בגלל היותי איש קשר של הארגון, קיבלתי הוראה מהמחתרת בראשותו של דְּוִד שְׂמוּלְבֶּסְקִי, לסייע לְמָרִי-קְלוֹד וְיָאן קוּטוֹוִיִּיר* אסירה מצרפת, קומוניסטית, פעילה במחתרת הצרפתית ולימים פוליטיקאית נודעת בצרפת. לאסירות היהודיות היה מאד מסוכן להתקרב לצריפים בהם התגוררו רק האסירות מצרפת – זה מיד עורר את חשדם של אנשי האֵס. אֵס. אבל כוח הנוערים בי גבר על הפחד! התחלתי לעזור לְמָרִי קְלוֹד ולחברותיה. הבאתי להן אוכל, בגדים, כל מה שהצלחתי "לארגן". שמרתי על קשר עם מָרִי קְלוֹד וחברותיה כמעט עד שחרור המחנה. בתום המלחמה הצלחתי להיפגש איתה, כשהיא הגיעה לביקור רשמי במוסקבה.

בשנת 1944 הגיעו לאושוויץ אינספור טרנספורטים מכל רחבי אירופה. באחד הטרנספורטים מצרפת הגיעה הסופרת הצרפתייה שְׂרְלוֹט דֶּלְבוֹ **, שהיתה חברה במחתרת הצרפתית, La Résistance.

החברים מהמחתרת הכירו אותה היטב. לאחר שנודע להם על "הגעתה" למחנה, הם ביקשו ממני למצוא אותה, לברר את מצבה ומיד ליצור איתה קשר. היא הועברה ל"בלוק ההסגר", בו כל האסירות היו צרפתיות. לכן, בשבילי, כיהודייה, היה מאוד מסוכן להתקרב לאזור הזה. הדבר מיד עלול היה לעורר חשד. בכל זאת, יום אחד, כשהתחיל להחשיך, העזתי ללכת לשם ולהיפגש עם שְׂרְלוֹט דֶּלְבוֹ, שעד אז לא הכרתי כלל.

Marie-Claude Vaillant-Couturier *

Charlotte Delbo **

שְׁרָלוֹט דֶּלְבוֹ

שנים רבות אחרי שחרורה מהמחנה, שְׁרָלוֹט דֶּלְבוֹ תיארה את הפגישה הזאת בינינו בספרה :

Charlotte Delbo / Auschwitz, et après (Auschwitz and After)

כמעט נרדמתי, כששכנתי לדרגש לחשה לי, שמישהי קוראת לי בחצר.
 "מי?" – שאלתי.

"צעירות אחת, מול הצריף, ליד הדלת".

אני יוצאת ורואה לפני בחורה צעירה. ברור לי, שהיא לא מכירה אותי וגם אני לא מכירה אותה. אני רואה שהרחוב מולנו, המכוסה בשלג – ריק. הנערה עומדת מולי לבדה. אני מסתכלת עליה. היא לובשת בגדים רגילים. היא פונה אלי בגרמנית:

את שְׁרָלוֹט דֶּלְבוֹ?"

"כן" – אני עונה.

"שמי אֶסְתֶּרְקָה. אני יודעת מי את".

"מאין את יודעת את זה?"

"אספר לך אחר כך – אומרת אסתר – אין לנו הרבה זמן. בקרוב יהיה לאַגֶּר-אֶפֶל ואז אסור יהיה לעבור מצריף אחד לשני. כל המפר את הפקודה צפוי לעונש מוות. אסור להסתובב ברחובות המחנה. הם יורים על כל מי שזז".

היא קטנה, עם לחיים כמו תפוחים. היא בת 20 או אפילו פחות. שיערה נקי והיא לבושה "היטב". היא מבינה את הפליאה על פני ועונה במבוכה:

"אני עובדת ב"אֶפֶקְטֶן קוֹמְנְדוֹ".

אֶפֶקְטֶן קוֹמְנְדוֹ ממיין את כל החפצים, שהיהודים מביאים איתם למחנה. הם נאלצים להשאיר את הכל על הַרְמָפָה. מכל טרנספורט נבחרות נערות צעירות ובריאות לתפקיד הזה ואחר כך רבות מהן נשלחות לתאי הגזים. כל עוד הן עובדות בצוות הזה, מותר להן לא ללבוש את בגדי הפסים של האסירים. הן צריכות ללבוש בגדים אזרחיים עם צלב על הגב. הן יכולות להתרחץ בעבודה, משום שהגרמנים דורשים ניקיון בעבודת המיון של הבגדים, הנשלחים אחר כך לגרמניה לבני משפחותיהם. אנחנו לא מתרחצות ואין לנו בגדים להחלפה.

אני מסתכלת על אֶסְתֶּרְקָה. יש לה מטפחת לבנה על הראש, יש לה שיניים לבנות ויפות ואומרות:

"יש לך שיניים יפות"

"באתי לעזור לך" – היא אומרת – "מה את צריכה?"

"מה אני צריכה?" אני תוהה בעצב.

היא מבינה את השאלה שלי ועונה בחיפזון:

"אני מבינה. את צריכה הכל. אני מבטיחה לבוא מחר. להתראות."

למחרת, באותה שעה, היא הגיעה שוב. היא הביאה מברשת שיניים, משחת שיניים וכתונת לילה ורודה.

"כשהיא תתלכלך, תזרקי אותה – היא אומרת – אני אביא לך אחרת. זה הכל להיום. מחר אני אביא לך דברים נחוצים אחרים."

אני מסתכלת על הדברים האלה ולבי מתמלא דאגה – היכן אוכל להסתיר אותם? אין לי כיסים ואם אני אשאיר את הדברים האלה מתחת לשמיכה, כשאחזור אני כבר לא אמצא אותם. אני שוב מסתכלת על הדברים ההכרחיים כל כך עבורי וחושבת: הם שייכים לחיים אחרים, חיים שחלפו, חיים שבהם אנשים מצחצחים שיניים...

"תודה לך, אסתרקה – אני אומרת – את כל כך טובה".

"מחר אנסה להגיע מוקדם, אם לא תיהי עייפה, נפטט קצת..." – היא עונה.

היא מושיטה לי את ידה ומסתלקת במהירות. לפני לכתה היא מפנה אלי את ראשה ומחייכת. היא מאושרת, שהצליחה לעזור לי ולהביא מעט שמחה לחיי. מי הייתה אסתרקה? מעולם לא ראיתי אותה יותר. ב"אפקטן קומנדו" נערכו לעיתים תכופות חיפושים. אלה שנמצאו על גופם חפצים "גנובים" נשלחו לקבוצת עונשין או לתאי הגזים – תלוי במצב הרוח של קציני האָס. או המשגיחות. מה עלה בגורלה של אסתרקה? אינני יודעת. הדבר היחידי שידעתי עליה, שהיא היתה יהודיה מהעיר גרודנו. בשבילי היא תישאר תמיד סמל לאנושיות.

התרגשתי מאוד, כשנודע לי ששְׂרָלוֹט דְּלֶבּוֹ נשארה בחיים ושהיא חיפשה אותי. נזכרתי בתקופת היותי נערה צעירה, במפגש הלילי שלנו במחנה, במבטה המופתע. אחרי המלחמה הייתי מספר פעמים בפאריס, אבל לא ידעתי באותה עת על גורלה. רק לאחר שקראתי את ספרה נודע לי, שהיא נפטרה בשנת 1985. יהי זכרה ברוך.

אוּרְלֵי רֵיכְרֵט – עֲבוּדָה בְּרֵוּיִר (Revier)

אחרי מותה של אָנָה בְּלוּמֶר הועברתי מִדֵּיִט קִיחָה לְרֵוּיִר, לְפֶלֶזֶק 27 בתחומי בית החולים, בתור פְּלֶגְרִין. העבודה שלי הייתה לעזור לחולים, למדוד את החום של החולים, ולפנות סירים עם שתן וצואה. זו הייתה עבודה קשה, אבל שמחתי שיכולתי לעזור במשהו.

האחראית על בית החולים היתה אוּרְלֵי רֵיכְרֵט, אסירה פוליטית גרמניה. מספר האסיר שלה היה 502. היא היתה קומוניסטית, שנעצרה על ידי הנאצים ב-1935 ובילתה שנים במאסר (לעיתים גם בצינוק). אבל שנות הסבל הרבות לא שברו את רוחה וגם בתנאים הלא אנושיים של אושוץ היא לא אבדה את אנושיותה. היא נשארה אשה מלאת חיים, המוכנה תמיד לבוא לעזרת הזולת. גם היא שיתפה פעולה עם ארגון המחתרת שלנו. כבר בפגישתנו הראשונה התפתחה בינינו ידידות יוצאת דופן. עיניה החכמות, מלאות התוגה ובה בעת עדנה, הפיגו את החששות שלי. הרגשתי מיד חיבה רבה ואימון כלפיה. ומכיוון שהיו לנו אידיאלים ומשימות משותפות, הצלחנו לעזור להרבה אסירים. חלקם אף הצלנו ממוות, שכבר נגזר עליהם. עד היום, עדיין חיים הרבה אסירים לשעבר, שניצלו הודות לאורלי ולי.

דוקטור מְנַגְלָה

ברצוני לתאר אירוע, שהתרחש בְּרֵוּיִר ונחרת בזיכרוני לכל ימי חיי. בשנת 1944 (איני זוכרת את התאריך המדויק) באחד הצריפים בבית החולים של המחנה, שהֶלְאָרְ אֶלְטְסְטָה (האחראית) עליו היתה אוּרְלֵי רֵיכְרֵט, נערכה סלקציה נרחבת. ליתר דיוק, כל הנשים מאחד הצריפים נשלחו לתאי הגזים. הגרמנים סגרו את הצריף משני הצדדים ואף אחד לא הורשה להיכנס אליו או אפילו להתקרב למקום. בצריף, בו נערכה הֶסְלֶקְצִיָה, היו לא רק הנשים החולות אלא גם הרבה נשים בריאות, שהגיעו לבית החולים רק כדי "לנוח" מעט מעבודת הפרך במחנה. האסירים, שהיו מגיעים לבית החולים, האמינו שהם מקבלים טיפול, בעיקר משום שכאן היו מודדים להם את החום. למעשה, דווקא כאן הם היו נדונים לא פעם למוות, בעקבות הסלקציה, שערך דוקטור מנגלה ועוזריו. כל פצע, כל חולשה, כל חיוורון היה סיבה מספקת להשלח לתאי הגאזים.

אותו יום הגרמנים הגיעו למקום במטרה ברורה לחסל את כל מי שנמצא בצריף והחלו להעמיס את הנשים על משאיות. לפתע נערה אחת, הרימה את היד הקטנה שלה וביקשה בקול מתחנן:

"תנו לי לחיות! אני עדיין צעירה! אדוני, קח אותי לעבודה, אני בריאה, אני יכולה לעבוד!"

בתגובה, אחד מאנשי האס.אס. לקח את האלה שלו והיכה בחוזקה על ראשה של הנערה. פרץ של דם ניגר על גופה. אי-אפשר היה להעלות על הדעת, שהילדה השברירית תשרוד את המכה הזאת. אך פתאום שמענו אותה שוב לוחשת:

"תרשה לי לחיות..."

ושוב הגרמני היכה אותה באלה. וגם אחרי המכה השנייה הילדה הרימה את ראשה, הביטה סביבה בעצב, נפלה ומתה...

באותה שעה הרופא הגרמני, **דוקטור מנגלה**, הרופא הרוצח יפה-התואר, עבר על פני הנשים בצריף ונתן פקודה לשלוח אותן לתאי הגאזים, למרות שנשבע את שבועת היפוקריטס... זה היה מראה מזעזע, מלא אימה. הסיוטים האלה רודפים אותי עד היום. אני רואה לנגד עיני את הילדות, הנערות, הנשים החלשות והמבוהלות הללו – נשים בוכות, זועקות, חלקן שרות את "התקווה"... מידי פעם נשמעות תחינות ליושב במרומים, קריאות "שמע ישראל"...

הצריף התרוקן. באותו רגע, אורלי הפנתה אלי את מבטה ועשתה לי סימן ללכת אחריה. פניה הביעו חרדה ובאותה עת אומץ רב. על אחד הדרגשים בקצה הצריף שכבה נערה צנומה וחולה, כבת 15. אורלי הבחינה בה ומיהרה לעזרתה. היא הרימה את הנערה בזרועותיה, מיהרה להכניס אותה לחדרה של המשגיחה ודחפה גם אותי לאותו חדר. על המעשה הזה היא עלולה היתה לשלם בחייה. כעבור מספר רגעים, **דוקטור מנגלה** בעצמו נכנס לצריף ושאל את אורלי:

"האם יש עוד מישהו בצריף?"

"אין אף אחד, אדוני הרופא!" – אורלי ענתה.

וכך הנערה ניצלה.

עונש על התעקשות על צדק

בתקופה בה עבדתי בתחומי בית החולים, מספר פעמים הייתי צפויה להעברה למקום אחר, אבל בכל פעם אורלי דאגה להשאיר אותי במקום. ואולם, יום אחד העבודה שלי בבית החולים הופסקה לפתע, משום שסירבתי לציית לאחת הרופאות ברור. הרופאה, בשם **מְנִיזִי**, היתה בתורנות באחד הצריפים. במהלך המשמרת שלה אחת החולות על מיטת הקרשים מיררה בבכי וביקשה לשתות, אך **מְנִיזִי** לא ניגשה אליה. ואז אני ניגשתי אל הבחורה החולה ונתתי לה מעט מים לשתות. באותו רגע, בלי שום אזהרה, **מְנִיזִי** סטרה לי חזק על הפנים. זה נקרא במחנה **אוֹרְפִיגָה**.

עלי לציין, שסטירות לחי היו נוהג מקובל במחנה. אך מכיוון שדוקטור **מְנִיזִי** השתייכה לארגון המחותרת, זה נראה לי בלתי נסלח, ואני התלוננתי עליה בפני **אוֹרְלִי רִיבְּרֵט**, שהייתה אחראית על בית החולים. אורלי דרשה ממני לבקש סליחה מהרופאה, אבל אני לא הסכמתי וטענתי שלא עשיתי שום דבר רע. הייתי נערה צעירה ובתמימותי התעקשתי על צדק. על העקשנות שלי שילמתי בסילוקי מבית החולים. בשבילי זה היה לא רק עלבון צורב, אלא גם עונש חמור ביותר, משום שבתוך המחנה האסירות חיו בתנאים הרבה יותר גרועים והיו קרובות יותר לתאי הגאזים. אולם, כבר לא הייתה דרך חזרה.

שוב מצאתי את עצמי במחנה ומשם נשלחתי לקומנדו "**וּבְרִי**". זה היה בלוק של אריגה, והעבודה בו היתה מאד קשה מבחינה פיזית. היינו אורגות חבלים. צריך היה למלא כל יום מכסה מסויימת. אם לא הספקנו למלא את המכסה היינו נתונות למלקות קשות. אחרי זמן מה אורלי הצליחה להעביר אותי למקום אחר.

נשבענו לספר – אם נשאר בחיים

הגרמנים השתמשו בשיטה נוספת, פרימיטיבית יותר, להשמדה המונית של אנשים בתוך המחנה. בסמוך לקְרִמְטוֹרִיּוּם נחפרו תעלות ארוכות והאסירים מילאו אותן בעצי הסקה, שהיו ספוגים בנוזל לבעירה. בתעלות האלה שרפו לא רק את הגופות של המתים, אלא גם אנשים שהיו עדיין בחיים, ביניהם ילדים קטנים ותינוקות, שנקרעו מהאמהות שלהם, לאחר שהגיעו בטרנספורט לאושוויץ. הייתי עדה לאחד המראות המזעזעים הללו.

ערב אחד, אני וחברתי מהמחנה, **אָוה פֿלֶדִינקֶרֶייז** (כיום חברה בקיבוץ "לוחמי הגיטאות", בישראל), הלכנו בתוך המחנה ולפתע ראינו ממרחק להבות המתרוממות לגובה רב. נדמה היה, כאילו המחנה כולו עולה באש. אני ואווה החלטנו לראות מה מתרחש. עלינו על הגג של אחד הצריפים, על מנת לראות במו עינינו מה עוד מסוגלים הפשיסטים הגרמנים לעולל. ואז היינו עדות למראה המחריד והמזעזע ביותר בעולם! כנראה, שלרוצחים לא היה מספיק מקום בקרמטוריום והם חיפשו מקום נוסף להשמדה המונית. ראינו איך הגרמנים זורקים ילדים קטנים לתוך האש וכיצד נעו הגופות חסרות האונים שלהם. בכינו... רועדות מאימה חיבקנו זו את זו ואז נשבענו – לעולם לא לשכוח את מה שראינו ואם נישאר בחיים, לספר לעולם על מעשי הזוועה הבלתי נתפסים הללו!

לפתע, הגרמנים הבחינו בנו. היינו בסכנת מוות, משום שהגרמנים לא חסו על עדי ראייה. קפצנו מהר מהגג, כשהקאפו רודף אחורינו. רצנו בין הצריפים. זה היה מרדף על החיים ועל המוות! למזלנו, התחיל להחשיך. הקאפו לא תפס אותנו – או שנעלמנו משדה הראיה שלו או שפשוט נמאס לו לרוץ אחרינו. לבסוף, הגענו באפיסת כוחות לצריף שלנו. באותו לילה ישנו, אווה ואני, לסרוגין, שכן סכנת המוות עדיין ריחפה מעלינו – עדיין חששנו שימצאו אותנו. בנוסף, סבלנו נורא מהעכברים שהתרוצצו בצריף. וכך, בילינו את הלילה הבלתי נשכח ההוא "בחברת" האימה והעכברים... לאורך כל התקופה הממושכת, שהיינו במחנה, הפחד שלנו הלך והתגבר ורק דרך נס לא איבדנו את שפיותנו.

הבריחה מאושוויץ - שני גיבורים

באפריל 1944 שני אסירים מצ'כוסלובקיה, **רודולף ורבה** ו**אלפרד וצ'לר**, ברחו מאושוויץ. זה היה מעשה חריג ביותר והיחיד שהצליח. במחנה הושמעה אזעקה. מיד הוציאו את כולם החוצה והחל מסדר זיהוי – צל-אפל. ספרו אותנו אין ספור פעמים, למרות שאף אחת לא היתה חסרה. הבעיה בספירה היתה במחנה הגברים. עמדנו שעה ארוכה על הברכיים. היינו מבוהלות, משום שהגרמנים התרוצצו בכל מקום עם כלבי זאב, בחיפוש אחר הנמלטים.

עלי לציין, שאני ועוד כמה מחברי המחתרת, ידענו על הבריחה המתוכננת. רק אנחנו ידענו, ששני החברים שלנו לא עזבו את תחומי המחנה ומספר ימים הסתתרו דווקא בתוך המחנה, במרתף מתחת לקרשים. היתה להם אבקה, שהם הכינו מראש, כדי להטעות את חוש הריח של הכלבים. ורק כעבור כמה ימים, לבושים במדי הגרמנים, הם יצאו מהמחנה. הגרמנים הכריזו על פרס של 100,000 מרק על תפיסתם. לאחר תלאות רבות השניים הצליחו להגיע למטה בנות הברית ולהעביר לידיהם מפות ומסמכים חשובים על הנעשה באושוויץ.

בתום המלחמה **רודולף ורבה** הפך למדען בעל שם עולמי. הוא כתב ספר "**ברחתי מאושוויץ**", שתורגם גם לעברית. על הפגישה שלי עם שני הגיבורים הללו בסיום המלחמה, אספר בהמשך.

יום השחרור

...לבסוף הגיע היום בו הגיע הטרנספורט האחרון ונערך מסדר הזיהוי האחרון. ידענו, ש"הצבא האדום" מנצח בקרבות וסיום המלחמה קרב. אותו יום לא יצאתי לאֶפֶל וברחתי לְרֹיֶר. הסתתרתני שם במשך שלושה ימים ולילות – ללא אוכל ומים. המחנה כבר היה תחת הפצצה. השמירה התחלפה מספר פעמים והיה ברור שמשהו עומד להתרחש. ב- 27 בינואר 1945 חיילי "הצבא האדום" נכנסו לאושוויץ ושחררו את האסירים משליטת הצורך הגרמני!

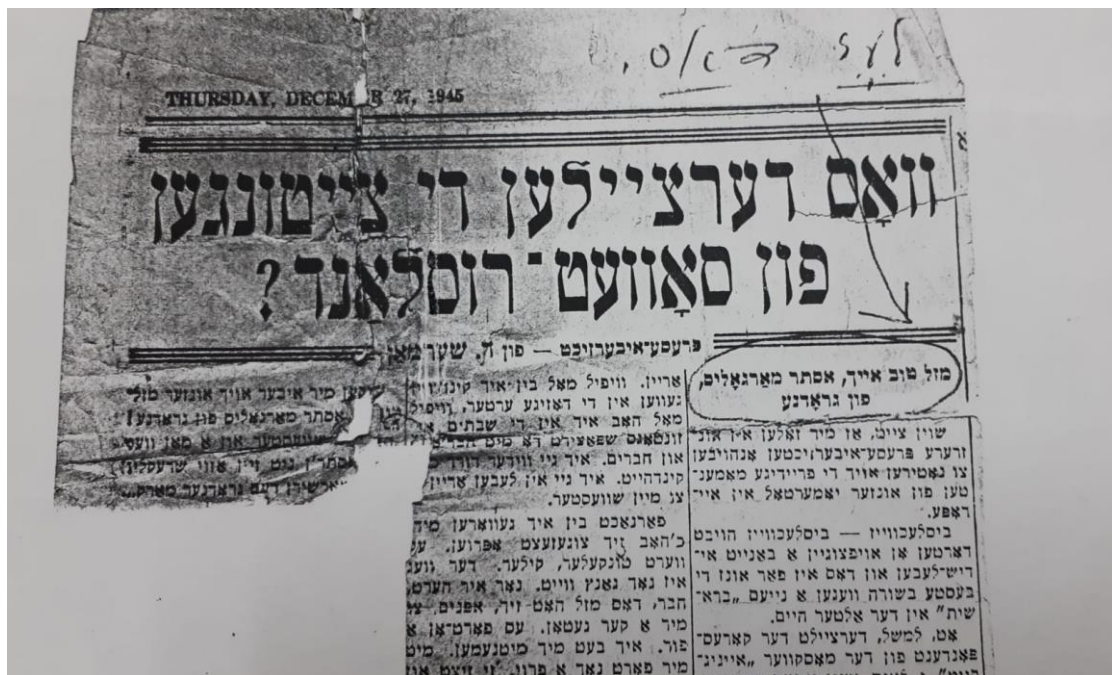
פגישה עם אחותי, רחל

אחרי המלחמה חזרתי לעיר הולדתי, גרודנו, בתקווה לגלות אם מישהו מבני משפחתי שרד. לאחר זמן מה, מכר אחד אמר לי, שראה את אחותי, רחל, בכפר גולובוֹזִי, לא הרחק מגרודנו. במזג אוויר קר, עטופה במעיל וצעף חם, עליתי מיד על עגלה רתומה לסוס ויצאנו עם העגלון לדרך. אני ועוד כמה נוסעים בעגלה, נמנמנו כל הדרך, כשלפתע התעוררנו מחבטה חזקה. הדרך בה נסענו היתה צרה, והעגלה שלנו נתקלה בעגלה אחרת שבאה מהכיוון הנגדי. שני העגלונים האשימו זה את זה בצעקות וגם הנוסעים התערבו בנעשה. הרמתי את הראש, כדי לראות על מה המהומה ואז, להפתעתי הרבה, ראיתי שבעגלה השניה נמצאת אחותי, רחל, עליה התאבלנו כולנו לפני שנים. כמובן, אי אפשר היה לתאר במילים את שמחתנו! מכל משפחתנו הענפה, שרדנו רק שתינו... הסתבר, שבתקופת המלחמה היא הצטרפה לפרטיזנים, נישאה וילדה את בנה הבכור, זאב. בעלה נהרג במלחמה. בתום המלחמה היא חזרה עם בנה הפעוט לגרודנו.

לפני שאבי, אלתר מרגוליס, הכיר את אמי, שיפרה רפאלוביץ', הוא היה נשוי לאשה אחרת ונולדו להם שתי בנות. לאחר הגירושין האם עם שתי הבנות היגרה לארצות הברית.

בדצמבר שנת 1945 הגיע לגרודנו כתב אמריקאי של עתון בשפה האידיש. הוא שמע, שבעיר נמצאת ניצולת שואה מאושוויץ ובא לראיין אותי. סיפרתי לו בקצרה את קורות חיי וכיצד בדרך מקרה נפגשתי עם אחותי בגרודנו. הכתבה שלו תחת הכותרת: "מזל טוב אסתר מרגוליס מגרודנו!", התפרסמה בקליפורניה, ארה"ב. ושוב, במקרה, אחותי מְרִים שְפִיגְלֵמַן שגרה בלוס אנג'לס, קראה את הכתבה בעיתון וכך נודע לה שאני ואחותי רחל נשארנו בחיים. היא פנתה לצלב האדום הבינלאומי ודרכו איתרה את הכתובת שלי. היא כתבה לי מכתב ובו הוסיפה את צילום הכתבה אודותי. מאותו זמן ואילך שמרנו על קשר מכתבים רציף והיא אף ביקרה אותנו עם בתה, הָרְיִיט, בישראל. מְרִלָה, כפי שקראנו לה, סיפרה לי על אחותה השניה, אשר התחתנה עם גבר ממוצא מוסלמי וגרה עד סוף ימיה בבירות, בלבנון. אבל איתה לא התאפשר לי ליצור קשר.

הגירוש ממוסקבה

לאחר השחרור מהמחנה התפזרנו כולנו למקומות שונים. ידידי, חבר המחותרת, **פּיוֹטֵר מִישֵׁין**, נתן לי את הכתובת של אשתו במוסקבה והבטחתי לו, שאם אי פעם אגיע למוסקבה, אבוא לבקרם. כמה חודשים לאחר השחרור החלטתי לנסוע למוסקבה. ב-1939 ברחנו מפולין לרוסיה מאימת הגרמנים ואחר כך ב-1945 הצבא הרוסי שחרר אותנו מהתופת של אושוויץ. לכן, תיארתי לעצמי את החיים בברית המועצות במושגים רומנטיים-נאיביים.

כשהגעתי לביתו של פיוטר, התקבלתי בחום ובידידות, אבל כשיצאתי מביתו, נעצרתי ברחוב על ידי המשטרה. כדי לשהות במוסקבה היה צורך ברישום, המעיד של מקום מגורים קבוע (פּרוֹפִּיֶסְקָה). ולי, כמובן, לא היה אישור כזה. נעצרתי גם בתור אישיות חשודה – השלטונות תהו כיצד נשארתי בחיים אחרי אושוויץ. נחשדתי בשיתוף פעולה עם הנאצים! למזלי, נמצא יהודי, שהכרתי במקרה במוסקבה, שסיפר ל**סולומון מיכואלס** – שחקן בעל שם ומנהלו האמנותי של התיאטרון הממלכתי-האידי במוסקבה – שהגיעה ונעצרה יהודיה, ניצולת שואה. מיכואלס התערב לטובתי, הפעיל קשרים ואני שוחררתי. מיכואלס הזמין אותי לביתו. ביליתי מספר ימים בחברתו של האדם הדגול הזה ואחר כך נאלצתי לעזוב, כי לא הרשו לי להישאר בעיר ללא האישור. מיכואלס נתן לי כסף לכרטיס ושוב חזרתי לגרודנו.

פגישה גורלית

תחילה גרתי עם אחותי רחל ואחר כך שכרתי חדר והתחלתי לעבוד כמלצרית בפּאב. כך חלפו הימים, עד שיום אחד ארעה הפגישה ששינתה את חיי. אחת היחידות של "הצבא האדום", שנלחמה בפרוסיה המזרחית, הועברה לגרודנו. יום אחד הגיעו לפאב שני קצינים צעירים והזמינו בירה. כשהבאתי להם את ההזמנה, אחד מהם אמר: "נדמה לי שאת יהודיה".

"כן, אני יהודיה... הייתי באושוויץ..."

"איך הגעת לכאן?"

"באתי לחפש את קרובי המשפחה שלי, לבדוק אם מישהו נשאר בחיים".

הוא הציג את עצמו בתור **ישראל (איז'ה) יופה**, יהודי, רב סרן בצבא האדום. הקצין השני סרן **אלֶכְסַנְדֵר צְבִי**, גם הוא היה יהודי. שוחחנו קצת. סיפרתי להם על עצמי. שני הקצינים, הגיעו לפאב עוד מספר פעמים. יום אחד ישראל הגיע בגפו. הוא קרא לי הצידה ואמר: "עברתי את כל המלחמה בצבא. בעוד שלושה ימים מעבירים את היחידה שלנו למקום אחר, לעיר **אַרְמוֹבִיר**. לכן, יש לי מעט מאוד זמן. את מאוד מוצאת חן בעיני ואני רוצה שתנשאי לי..."

נישאנו בנישואין אזרחיים. אחד העדים היה חברו של בעלי לעתיד, **אלֶכְסַנְדֵר צְבִי**. בהמשך שמרנו איתו על קשר לאורך כל החיים. ב-15 באוגוסט 1945 נערכה החתונה שלנו יחד עם קציני הצבא של היחידה. כולם קיבלו אותי בלבביות – הפכתי לאשת קצין. כעבור מספר ימים הגדוד אמור היה לעבור לעיר אחרת ובעלי נתן לי אפשרות

לבחור: לנסוע ברכבת יחד איתו למקום השירות החדש שלו או לנסוע לבני משפחתו, שגרו בטומילינו, ליד מוסקבה. הוא מאד רצה שאני אסע איתו אבל, יחד עם זאת, הביכה אותו העובדה שהייתי צריכה להימצא שלושה ימים ולילות ברכבת מלאה חיילים וקצינים. בסופו של דבר, לא רצינו להיפרד ובחרתי לנסוע יחד איתו. כשהגענו לעיר ארמוביר, הקצינים קיבלו חדר משלהם וגם אנחנו קבלנו חדר למגורים ותלושי מזון של קצינים. זמן קצר לאחר מכן בעלי הגיש בקשה לשחרור משורות הצבא, בו שירת משנת 1938, וחזרנו יחד למוסקבה. זמן מה גרנו אצל קרובי המשפחה של בעלי ולאחר מכן רכשנו בית קטן משלנו במלחובקה (פרבר שקט ליד מוסקבה). גרנו בבית הזה עד שנת 1956.

במוסקבה נפגשתי עם הסופר והמשורר היהודי הידוע אילה ארנבוֹרְג, אשר כחבר הוועד היהודי האנטי-פשיסטי, צירף את שמי לרשימת אסירי מחנות הריכוז של הנאצים. נפגשתי שוב מספר פעמים עם סולומון מיכואלס ולאחר הרצח שלו בינואר 1948, השתתפתי בהלוויה של השחקן והאדם הנפלא הזה. מותו היה מכה קשה ליהודי ברית המועצות ולכל מעריציו ברחבי העולם היהודי.

עליה לישראל

בשנת 1956 עזבתי את ברית המועצות עם שתי בנותי, אלה (נולדה ב-15 באוגוסט 1946) וסופיה (נולדה ב-1 במאי 1952) ועברנו לגור בפולין. גם אחותי רחל עברה באותה שנה עם בעלה ושלושת ילדיה מגרודנו לעיר **ביאליסטוק** בפולין. למרות מדיניות "מסך הברזל", שאסרה על אזרחי ברית המועצות לעזוב את גבולות המדינה, הודות לחוק ההגירה של נשיא פולין דאז, **גומולקה**, ניתן לאנשים שנולדו לפני המלחמה בפולין לשוב למולדתם. חזרנו לפולין, מתוך כוונה ברורה, לעלות משם לישראל ולהתאחד עם אחותנו הבכורה, **מתילדה**. זמן מה גרנו ביחד עם אחותי **בפיאליסטוק** ואחר כך עברנו לגור ב**וארשה**. ב-19 ביולי 1957 עלינו לישראל. אחותי, רחל, עלתה לישראל מספר חודשים קודם לכן.

בשנת 1956 בעלי, שהיה מנהל חנות כל-בו גדולה, נעצר. הסגן שלו מעל בכספי החנות, אך האשים את בעלי במעילה. עזבתי את ברית המועצות בלעדיו מתוך תקווה, שלאחר המשפט ירשו לו להתאחד עם משפחתו בפולין. רציתי לנצל את האפשרות לעזוב את ברית המועצות כל עוד הדבר אפשרי. ואכן, כעבור שנה בעלי זופה בבית המשפט, כל זכויותיו הוחזרו לו והותר לו לנסוע לפולין על מנת "להחזיר את משפחתו לרוסיה". כך בעלי הציג בפני השלטונות את מטרת נסיעתו לפולין. בפולין הוא הגיש בקשה לעלות לישראל וכעבור שנה ב-1958 הגיע לארץ.

אני זוכרת שלפני נסיעתי לפולין נפגשתי עם המשורר והמתרגם האידי **סמואל גלקין**. לאחר שריצה חמש שנות מאסר בימי שלטונו של סטאלין, הוא עבר לגור בשנת 1955 ב**מלחובקה**, פרבר של מוסקבה, בו גרנו גם אנחנו. הוא תרגם יצירות קלאסיות רבות לשפה האידיית, ביניהן כמה מחזות של שקספיר, שהוצגו בתיאטרון של מיכואלס.

גלקין היה בין הבודדים, שידעו על הנסיעה המתוכננת שלנו לישראל. כשהלכתי להיפרד ממנו, לקחתי איתי את בתי **אלה**, בת ה-10. גלקין ישב על ספסל בחצר ביתו כחוש ועצוב. הוא בירך אותנו לדרכינו ובאותה הזדמנות סיפר לי, בסוד, שאחיו גר בישראל. מופלאים מסלולי החיים! כעבור שנים רבות, כאשר בתי, **אלה**, למדה באוניברסיטת תל-אביב, המרצה האהובה עליה היתה המרצה לספרות אנגלית, **צפריה גלקין**, בתו של אחיו של סמואל גלקין...

לזכור ולא לשכוח

ועכשיו, כעבור 40 שנה, בהיותי בישראל, אני מעלה על הכתב את מה שעבר עלי, על משפחתי ועל חברי, כדי שהעולם ידע על מעשי הזוועה של הנאצים ולא יאפשר למעשים כאלה להתרחש שוב. לבני דורנו לא מובנת הצייתנות של היהודים המושפלים. ואולם, אסור להעביר עלינו שום ביקורת, משום שזה לא היה מאבק בין שווים. גדודים של חיילים גרמנים חמושים ברובים ובטנקים נלחמו נגד אוכלוסיה יהודית שלווה, חסרת אמצעי לחימה, מוקפת בגדרות-תיל וסביבה מקומית עויינת. אי אפשר לתאר במילים את חיי הגיהנום שעברנו. אך מסתבר, שהחיים יותר חזקים מהמוות, יותר חזקים מהנוראים בעינויים! זאת יכול להבין רק מי שבעצמו חווה את האימה.

ולמרות הכל, בהמשך, באה התגובה – רבים מהצעירים היהודיים מצאו את דרכם אל שורות הפרטיזנים, שם הם נלחמו בחירוף נפש באויב הגרמני. היו התקוממויות בגיטאות, ביניהם בג'טו וְאֶרְשֶׁה ואחר כך קמה המחתרת היהודית באושוויץ – אירגון הסולידריות, אליו השתייכתי בהמשך גם אני, שעזר לאסירים לשמור על צלם האנוש. העזרה האנושית-החברית הזו נתנה לאנשים תקווה ואמונה בטוב.

ואפילו עכשיו, כעבור 40 שנה, כשאני מעלה על הכתב את מה שעבר עלי, קשה לי להבין כיצד הזוועות האלה יכלו להתרחש. לא פלא, שהאנושות לא יכולה לתאר לעצמה שבמאה ה-20, בעולם מתורבת, יכלו להתרחש פשעים כה ברבריים. זו הסיבה שברצוני לבקש מילדי או מנכדי, שיקחו אחרי מותי את המספר שלי **30910** ויתרמו אותו למוזיאון יד ושם, כדי שזו תהיה הוכחה לכך, שאושוויץ אכן היתה קיימת. ואני, אחת מאחרוני ניצולי אושוויץ, פונה לכל האנושות: "אנשים טובים, תאבקו למען השלום! תאהבו איש את רעהו, משום שהאהבה והאמונה בטוב לעולם לא יאפשרו את הישנות הזוועות של אושוויץ! לעולם, לעולם אל תשכחו את תאי הגאזים בהם נשרפו הורינו ובני משפחתנו!"

נכתב בשנים 1985 - 1987

פְּגִישָׁה עִם אֶלְפֶּרֶד וְצֶלֶר

בשנת 1972 הוזמנתי יחד עם קבוצה של ניצולי אושוויץ לוינה, אוסטריה, על מנת להעיד נגד שני פושעי מלחמה נאצים, פְּרָאנְס ווִינְץ' וְאוֹטוֹ גֶּרְף. שוב חווינו את מוראות אושוויץ. אך מה רבה היתה אכזבתינו כאשר, למרות העדויות הקשות, שני פושעי המלחמה הללו זוכו!

בבית המשפט פגשתי מכרים ותיקים, אסירי אושוויץ-בירקנאו לשעבר. מפיהם נודע לי, שֶׁאֶלְפֶּרֶד וְצֶלֶר גר בעיר בְּרִטְיִסְלֶבָה, בצ'כוסלובקיה.

אֶלְפֶּרֶד וְצֶלֶר וְרוֹדוֹלֶף וְרֶבֶה, שניהם ילידי צ'כוסלובקיה, היו האסירים היחידים, אשר הצליחו ב-7 באפריל 1944 להימלט ממחנה ריכוז בירקנאו מבלי להיתפס. הם הגיעו להונגריה ומסרו לבעלות הברית עדות על הנעשה במחנה ההשמדה.

החלטתי לנסוע לצ'כוסלובקיה, כדי להיפגש עם פְּרָדוֹ (זה היה הכינוי של אֶלְפֶּרֶד וְצֶלֶר במחנה). הופעתי בביתו ללא הודעה מוקדמת, לאחר שלא התראינו 28 שנים. התחבקנו ובכינו כמו ילדים...

פְּרָדוֹ נשאר אותו אדם צנוע וטוב לב, כפי שהכרתיו במחנה, אבל מצבו הנפשי והכלכלי היה בכי רע. הוא נרדף על ידי השלטונות הצ'כיים בגלל תמיכתו בנשיא דוֹבְצ'ק הליברלי. באותה תקופה גם היה מחוסר עבודה.

התארחתי בביתו של פְּרָדוֹ יומיים. כל הזמן היינו ביחד – מעלים זיכרונות מן העבר, דנים במצבנו בהווה. הבטחתי לפְּרָדוֹ, שבשובי ארצה אשלח לו ויזה לישראל. לצערי, הדבר לא התאפשר. שלטונות צ'כוסלובקיה דאז לא התירו ליהודים לצאת מהמדינה.

יום הפרידה! פרדו מלווה אותי לתחנת הרכבת. שנינו חשים את עצב הפרידה. מודים לגורל על שהפגיש אותנו מחדש ובעומק הלב מודעים לכך, שלעולם לא נתראה שוב. פתאום פְּרָדוֹ נעלם. אני עומדת מודאגת, תוהה לאן הוא הלך. כעבור זמן מה הוא חוזר ומושיט לי שקית קטנה.

"זה בשבילך, לדרך" – הוא אומר וחיוך ילדותי מאיר את פניו – "סנדביץ' עם נקניק".

אני אוחזת בחוזקה בשקית החומה... לחם... פרוסת הלחם... מראות עגומים מן העבר עולים וצפים בזיכרוני. עיני מתמלאות דמעות...

כעבור שנים, בהיותי בישראל, נודע לי, שפְּרָדוֹ נפטר.

חֵלוֹם

(חלום-בלהות של אֶסְתֵּרָקָה - כעבור 42 שנה)

הלילה חלמתי על אמא.

... בחלומי אני רואה את אמא משוחחת עם אשה צעירה. פניה של האשה מוכרים לי. אמי עומדת על יד ספסל. לבי פועם בחוזקה. אני ממהרת לקראתה. היא עומדת מולי תמירה ויפה.

אני רוצה לקחת אותה אלי הביתה... מחשבות מטרידות מתרוצצות במוחי:
 "כיצד יתכן, שהיא עומדת כאן, מולי? הרי היא נספתה בתאי הגזים באשוויץ,
 ואפרה מפוזר אי-שם על אדמת פולין..."

בשקט, בשלווה היא אוחזת בידי. אנחנו פוסעות לעבר האוטובוס. היא משלמת עבורי, ובראשי שוב מתרוצצות מחשבות-תהיות: "הרי אין לה כסף..."
 אני רוצה להגיד לה, שאני אשלם עבור הכרטיסים, אבל היא מחייכת אלי – חיוך נבוך, שובה-לב – ואומרת:

"את מכירה את האשה, שדברתי איתה? בקשתי ממנה שתכיר לי מישהו, מפני שקשה לחיות לבד בעולם..."
 "אמא!" – אני צועקת, אבל היא אינה שומעת ...

אני רוצה להגיד לה: "אמא, אמאילה היקרה! אני אקח אותך אלי!"
 באותו רגע ממש פורצת מסביב אש אדירה ואמי האהובה עולה בלהבות...

אני מתעוררת אחוזת אימה ופחד.

10 ביוני, 1985

כנס וילה ואנזה, מאי 1998

ב-20 בינואר 1942, ב"וילה ואנזה" בפרבר של ברלין, התכנסו בכירי האס.אס. והמפלגה הנאצית. נושא הועידה היה: "הפתרון הסופי לבעיה היהודית". במקום הזה הוכרז על התוכנית של היטלר להשמדת כל יהודי אירופה. בשנת 1998, במלאת 50 שנה לקיומה של מדינת ישראל, ראש עיריית חולון, מוטי ששון, ארגן משלחת של ניצולי השואה בעיר, בלווי בני הדור השני, לואנזה, ברלין. במקום נערך טקס תחת הסיסמא: "עם ישראל חי!" בין חברי המשלחת הייתי גם אני, אסתר יופה-מרגוליס, ובתי הצעירה, סופיה מור.

כנס וילה ואנזה / סופיה מור

הבט בהם – זמנם קצוב.
 לכן ילדי, צריך להיות קשוב
 לכל ניצול מאש התופת,
 אשר נושא עמו סיפור
 של מוות וכאב, מידי אויב ארור.

שם בחדר האוכל,
 אני רואה שורד ותיק
 – ממשיך מלחמת הקיום –
 מכניס פרוסה לתוך התיק...

וגם אמי, הולכת וקטנה,
 מכוח המשיכה של אדמה,
 אשר ברגביה שומרת בחמלה
 על כל בני משפחתה,
 ועתה – רק לה עדיין מחכה.

ואני עומדת לצדה ומבקשת –
 הישארי עוד קצת כאן אמא!
 וגם, אם לא נבין, הרי שבזכותך, נדע...

14.05.1998

הדלקת המשואה בירושלים

במאי 1987 אָסְתֵּרְקָה יוֹפֶה-מֶרְגוּלִיס נבחרה להדליק משואה בשם חברי המחתרת במחנה הריכוז אושוויץ, בעצרת הממלכתית המרכזית לשואה ולגבורה בירושלים.

סְבֵתָא אָסְתֵּרְקָה מִדְּלִיקָה מִשׁוּאָה / אֶלֶה דוֹר-אוֹן

סְבֵתָא אָסְתֵּרְקָה מִדְּלִיקָה מִשׁוּאָה.

בְּשֵׁם הַמְחֻתָּרֵת שֶׁל אוֹשׁוּוֹיץ –

הַנּוֹרָא בְּמַחְנוֹת הַהֶשְׁמָדָה.

סְבֵתָא אָסְתֵּרְקָה מִדְּלִיקָה מִשׁוּאָה.

קִטְנָה, שְׁבָרִירִית, כָּבֵד לֹא צָעִירָה,

עוֹמְדַת זְקוּפָה, מִבִּיטָה נִכְחָה :

וּתְפִילַת הַחַזָּן וְשִׁירַת הַיְלָדִים

מִזְכִּירִים לָהּ קוֹלוֹת מִיָּמִים אַחֲרִים –

קוֹלוֹת זוֹעָקִים, קוֹלוֹת דוֹמָמִים,

קוֹלוֹת שֶׁל הוֹרִים, שֶׁל אַחִים וְרַעִים...

וּצְלִילֵי הַתְּזֻמָּרֵת שֶׁל צְבֵא-הַגָּנָה

מִתְחַלְּפִים בְּצְלִילִים שֶׁל מִצְעֵד-הַשְּׁמָדָה...

וְהִקָּר הַנְּעִים שֶׁל עִיר הַבְּיָרָה
 וְהָרִים הָרוּ בֵּין דָּגְלֵי הַמְּדִינָה,
 מְזַפְּרִים לָהּ כְּמִיָּהָה בַּת אֲלָפִים שָׁנָה
 שֶׁל עִם לְבָדָד בְּכַפּוֹר וְצָנָה...

סַבְּתָא אֶסְתֵּרְקָה מְדַלִּיקָה מְשׂוּאָה
 וּמוֹל עֵינֶיהָ מְרַצְדָּת הָאֵשׁ –
 אֵשׁ הַמְּשֻׁרְפוֹת וְאֵשׁ הַתְּקוּמָה.

סַבְּתָא אֶסְתֵּרְקָה מְדַלִּיקָה מְשׂוּאָה
 וְאֲנִי צוֹפָה בָּהּ גֵּאָה –
 וְאֲתִי צוֹפָה הָאֵמָה.

אֶסְתֵּרְקָה (שלישית משמאל) מדליקה משואה בשם המחותרת של אושוויץ,
 ביום השואה והגבורה, בירושלים, 1987

נספחים:

אחי הבכור, משה
(1915-1943)

אחי, אברהם
(1916-1942)

אחי הצעיר, ליימה
(1921-1943)

אמי, שיקרה (1892-1943)

אבי. אלתר (1884-1942)

שיפּרה מַרְגּוּלִיס עִם אַחֻוֹתֶיהָ : גּוֹלְדָה סוּבּוֹטְנִיק, לְבִית רַפְאֵלֹבִיץ',
חַוָּה רַבִּינוֹבִיץ', לְבִית רַפְאֵלֹבִיץ' וּבֵת דּוּדָה.

אַסְתֵּרֶקָה אַחֻרֵי הַשְּׁחָרֹר מֵהַמַּחֲנֶה, גֵּרֻדְנֹו 1945

אָסתרָקָה עִם דָּוִד שְׁמוּלְבֶּסְקִי, פֶּאָרִיס / אַוְרְלִי רֵיכְרֵט – 1962, גֶרְמַנִּיה

אַסתרָקָה בְּבִיקוּר בֶּפֶּאָרִיס – עִם הַחֲבֵרוֹת מֵהַמַּחֲנֶה : פּוֹלֵט סְלִיבְקָה לָאָה קָרְסוֹקִי
וּמְרִי רוֹזָאֵל, 1976

אסתרקה עם אָוה פֿלֶדְנֶקֶרֶיז בקיבוץ "לוחמי הגיטאות", 1965

חברות ניצולות שואה מאושוויץ בביתה של אֶסְתֶּרֶקֶה, לרגל מלאת 20 שנה לשחרור
המחנה, 1965.

רוז'ולף ורבה, האסיר שברח מאושוויץ, עם שתי בנותיו, לונדון, 1961

Talori Lipsitz
 Estera Goffe-Schleimier X
 47 Lester Green
 Susan L. Schultze
 26 יוני 1972

חברי המשלחת הישראלית שנסעו להעיד נגד פושעי מלחמה נאציים, וינה, 1972

אסתרקה – ראשונה מימין, בשורה בראשונה.

אחותי מרים, 1959

אני ואחותי מתילדה, 1963

אחותי רחל, 1955